

تاییه تترین بنکه‌ی کتیی کوردی

کوردیکا

@kurdica

عہ زینگرہ ردی

روانہ پیری

لہ شدہ بی کوردی دا

بہ رگی سنی بہ م

دانا ناسی

۱۹۷۹

پیشہ کی

(تھوہی پتوہیستی بہ کوئٹہ لیرہ! تھوہیہ کا من دوو سال خ
بہم بہرہمہوہ خمریک کرد ، بڑ تھوہم تھوہوہ نیہ کہہ بیکہم بہ
پروگرامیک و لہ کاتی نووسین و لیکزلیہوہدا پیرہوی بیکہم ، چونکہ تھ
باسیکہ سہردہمہکی لہ نیستا بہولاولہ ترہ ، بہلام تھوہندہ ہدیہ ہس
بہ کہلہبہرینکی زور کہورہ تھکرد کہ ہر تھہوایہ پسر بکرتتہوہ ،
تھمش پٹ بہ پٹ تھچوہمہ پیشہوہو نائہات زیاتر لہسہری رشت تھہوہ
تھم قسہیہم لہ پیشہکی بہرکی یہ کہمی رہوانبیزی کرد
لہپیشہکی بہرکی دووہمیشدا کوتم :

» تومبہوارم . . . خویٹہرہ دلوزو راستہقینہکانی کورد زمان
سینکینکی فراوانہوہ وہری بکرن و ہرچی کہم و کورتی ہدیہ لہسہر
بازنہدہن و بیخہنہ بہرچاوانہوہ چونکہ دیارہ نیمہ لہ قوناعی نیستامان
زیاد لہ ہموو کات و سہردہمینکی تر پتوہیستمان بہ رخنہکریکی
ویژدان و رخنہ وہرکریکی سینک فراوان ہدیہ . . .
لہم دوو قسہیہی سہرہوہدا دہکہینہ تھم تہنجام و راستہقینان
خوارہوہ :

- ۱- من تھمویستوہ و نامہوی تھم کتیبہ - رہوانبیزی - بیکہم
پروگرامیک و لہ کاتی نووسین و لیکزلیہوہدا پیرہوی بیکہم .
- ۲- رہوانبیزی ہو شپوہ کلاسہی کہ ہدیہو تھ نیستا ایی کولراوہ
باسیکہ سہردہم تپہہریوہ ، کاتی خزی رہواجی ہہوہو بہلام تپہ
کہوتژتہنیو پہردہی رابردو و بایہخیکہ تھوتژی تھہوہوہ بزیہ تھ
تھمرؤ بہ تہرازووی رہوانبیزی جہاران تھدہب ہلہنکینین وہکو
وایہ پارہی سہردہمی ہوسمانلی بپہینہ بازارو ہمانہوی شتی پٹ بیکہم

۳ - به لām سهرباری نهمهش که له بهرینکی گهوره له نهدوب و لیکۆلینه و
نهدوبی کوردی دامه بوو که له بهری نه بوونی باسیکی زانستی و سهر بهر
ره وانیهی، نهم که له بهره پتویستی به پر کردنهوه بوو ده بوا من به
ههر که سیتیکی تر چاکی لئی بکا به لاداو بنچینهی نهم زانسته به کوره
و له پروانکهی نهدوبی کوردی خو بهوه بۆ کورد دا بهرینۆی .

۴ - نروسینه وهی ره وانیهی شتیکی نیسته رهم به و منیش دهستم لئی نه دا به
یه کینکی تر ههر ده بوو نهم کاره را به پیتی و بیکه یه نۆ به نه چا
شیای خۆی ، به لām نهم یه که کتی ده بوو ؟ و که ی نهم کاره کرنگ
را ده بهراند ؟ نازانم .

• - که من شانم دایه بهر نهم کارو پرۆژه به چاوم له وه نه بووه و نی
که کاره کهم - خوانه خواسته - بئ کهم و کورتی بئ ، یا هیچ ره خه
لئی کرتن به خو بهوه هه لئه کری . ههر بۆیهش داوام له خوینه ره نازیه
کرد که کهم و کورتی به کانم بۆ دهست نیهان بکهن . نیستاش ها
به تمام

به لām له ماوهی نهم چهند ساله ی که بهرکی یه کهم و دووهم له
بهردهستی خوینه ران دا بوو . کهم کهس روو به روو باسی کرد ، تهیه
یه کهس کورت به باسیکی ده رباری بهرکی یه کهم له رادیوی بهر
بلاو کردهوه و یه که برادری دلسۆزیش به عاره بی شتیکی له سهر بهر
دووهم نروسی .

بۆ نه وانیهی تریش هه بوو رای لئی بوو ، هه شپو رای لئی نه بوو
به لایهوه شتیکی زیاده و کهرانه وه یه کی بئ سوود بوو ته رانهی که رای
لئی نه بوو وانه بوو له بهر تهوه رایان لئی نه بئ که لیکۆلینه وه که باش نه کرا
یا هه له کهم و کورتی زۆره . به لایه له بهر نه وه بوو که وایان ده زان

رواښيږي نهوه ناهيتنچ پياو هيتنډه خڅي پتوه خهريک و ماندوو
وهختي خڅي (لښه سار بکات) نهوان وايان دهويست که گوايه
کڅن بهبا نهکړي و دهواښيږي مردوو زيندوو نهکړيتهوه ، نهکهر که
مهلايهکي پيو بهسالدا چوو بيک ، وهک نهوهي که باسي شتي کڅ
رهسهن ههر بڅ زاتي بهختيار بڼو باسو خواس و سدره سڅراخي ؛
ههر بڅ کهنج و تازه ههلاتووان بڼ ۱۱

بهراستي بيرکردنهوهبهکي سديره ۱۱

بلا با نهوان وابليتن و وا بيربکه نهوه ، بهلام من ا
ناشارمهوه که رای من لهم بارهيهوه نهويه ؛ ههرکهسي ييهوي
بڼ بکهيهنځي و رڅشپيري يهکي مکووم و پتو و بڅ خڅي پتکهوه بڼ
رهکيکي قول دابکوڼي و بکهريتهوه سهره تاگاني ههره بهرايي پهيدا
رڅشپيري و لهوينه بڼ دابڼ . چ لڅچيک (ژير يڅي - منطقي) بڼ ، چ رهواڼ
چ هرووز ، چ فلهفه ، چ رهخنه ، چ ههر بايکي تر . . نهکهر و
نهدهيته رڅشپيريکي راسته قينه و نهدهتواني بهرهه ميکي رهسهن و به
پيشککش به بيری مرڅايتي بکات .

ههرچون بڼ من نهه رهواښيږي يهه نووسيهوه و نهکهر توزق
خزمهتي ووشه و نهدهب و کولتووري کوردی تپدا بڼ ، زورم ش
بهخوم دي .

ننجا لهباري نهه بهرکي سڼ يهه ، ده بڼ نهوه بلڼم که نهه
شان بهشاني دوو بهرکهکي تر زادهي « ۱۹۶۸ - ۱۹۶۹ »
بهرکي يهکهه سالي « ۱۹۷۲ » و بهرکي دووه سالي « ۱۹۷۵ » رونا
دي و تپتاش وا بهرکي سڼ يهه دههه بهردهست که بريتي يه
[واتاناسي - علم المعاني] . کاني خڅي چونم نووسيهوهوه دهه

وہ کو بخوبی ، تہ نیا لہ پرووی ووشو و پستہ و داپشتہ و تہ ختن دستکاریم
کردو و ، تہ گہ نا لہ بارہی گہ و ہری باسہ کہ بخوبی و ہبیچ دستکاریم
تہ کردو و . ہر بخوبی شتہ لہ پرووی شتہ لہ پرووی لہ پرووی پنا بردہ
بہر سہرچا و وہ رای خوم ہہ و تہ گہ تہ پرو باسہ کہم بنو و سیبایہ و
بہ شتہ و تہ دہ و ، بہ لام تہ و سہت کڑا تہ کی بنہ پرت بہ سہر باسہ کہ
دایتہ . چونکہ تہ گہ رچی بلا و کردہ و تہ ہم برکی سہ بہ مہ دوا کدوت و
کہوتہ تہ پرو بہ لام بہرہ می تہ دہ بی منہ و تہ ہری شیرینہ و شانازی
پتہ دہ کہم و بہ بی کڑپن و دستکاری دہ بخم بہرہ سہتہ و .

عزیز کردی

ہولیر

رہ شہہ - شوباتی - ۱۹۷۸

دووم بریتی یه له کورته شی کردنه و یه کی رسته و بنه رته کانی به
سئ یه م باسئکی یه کسانئ و کورته پری و دریژ پری یه ، بهشی چواره میش
[پئیکه و نهان و دا پرین] تهرخان کراوه .

نیستاش به پئی توانا یه ک یه ک له م چوار به شه ده کولینه و . دیا
لئیکه و نهان که شمان کورت و پوخته یه ، له زور جئیکادا به دوا دا نه چوین
دریژمان پئی نه داوه ، له باتی نموونه ی زور به یه ک نموونه به شمان کردوه و له چوا
شی کردنه و یه دوورو دریژو تۆژینه و یه لق و پۆپه کان نه ناعه تمان به شتی کر
کردوه و ده لیشه ی نه نلک و بواری ته سک رئیکه ی نه داوین به پشو و دریژ
بکه وینه شوین چل و لقه کانه و .

نهموو بۆ بهشی یه کم که بریتی یه له :
(شپووازی نووسین : خه بهرو دارشتن) .

* * * *

- واتنا ناسی -

روانیتژی وهک زانستیکی سه ره بخود کورته سن بهش و ها به شیک نه رکی لیکدانه وهی لایه نیککی نه دسه . نه دسه نه ستو : روونیتژی جوانکاری ، وانا ناسی .

له بهرگی به کهم و دووعم باسی دوونژو و و انکاریمان کرد .
 نهم بهرکه شمان بو « واتاناسی » تهرخان کردو .

واتاناسی نهو بهشهیه که نهو کی لیکنه آینه ی (واتا) ده گریته با
 په یوه ندی نیوان ووشه و مانا ساغ ده کاته . و لآمی هندی پرسیاری
 ده داته وه که په یوه ندیان به ماناو مه بنست و په یام و کاریکه ری ووش
 رسته و ناخاوتنه وه هدی . هر ووشه یه ک چون به کاری و له چ شویتنه
 بن باشته ، پاش و پتش کردنی ووشه کان چون کارده کاته سر کوزان
 جهخت کردنی مانای رسته که . یه که له مانای دروست و بهرچاوی خز
 چ مانایه کی تر ده که یه نن و چ لپه داته یه کی تر هله ده گری ؟ ووشه
 کوئی له کورتی بیهریته وه باشته ؟ نایا نهو رسته یه کی که هدی له که
 « باری پیویسته » ی گوینگر دا ده گونجی یان نهو ؟ رسته کان له کو
 به یه که وه بلکین و له کونوه له یه ک داپیرین ، یو نهو ی مه بهستی قه ی
 به ته وای رابگه یه نن ، بهم جزره - واتا ناسی - له روانکه . په یوه ند
 نیوان نووسه رو بخوتنه ر [دونه رو کوینگر | دپروانیتنه ووشه و رسته
 ناخاوتنه وه ، له کهل نهو مانایه ی ده یکه یه نن و نهو کاریکه ری له دل
 دهرونی گوینگر دا به جی دانی به شیوه یه کی تیکرایی - واتاناسی
 ده کسریته چوار بهش ، هر به شیک له لایه کی په یه وه ده دوی . به
 یه کهم بریتی به له [شیوازی نووسین ، خه به رو دارشتن] . به

بەشىيەكەم شىۋازى نووسىن خەبەر داپشتىن

شىۋازى نووسىن : -

بەر لەۋەى بېچىنە سەر باسى (خەبەر داپشتىن) كە بېرېمى پىقتى
ئەم بەشەمانە ، ۋاچاكە بەكورتى باسنىكى شىۋازى نووسىن بىكەين كە
ۋەكو بەرىتزو رىخۇشكەر ۋانە بۇ چوونە ناۋ باسەكە .
شىۋازى نووسىن بىرىتىيە لەۋرى و شىۋىن و رەنك و روخارەى كە
نووسەر لە نووسىندا ھەيدەتى . ئەۋىش جۇرى بېر كىرەنەۋە ۋە ھەست و
نەست و سۆزو كودازو ۋوشە بازى و داپشتىن رىستەۋ ھەر شىۋىكىدى
دەكرىتەۋە كە پەيۋەندى بە نووسەر نووسىنەكەيەۋە ھەين . بىن كومان
ھەر نووسەرىك جۇرە بېر كىرەنەۋە بەك و چەشە سۆزو خرۇشىك و تەرزە
سەلىقەيەكى ھەيدە لە ھەلبۇاردنى ۋوشەۋ داپشتىن ۋە ستايانەى رىستە .
جا نووسەرەكە خۇى چۇن بىن ، نووسىنەكەى رەنگى كە سىتتى خۇى
پىۋە ديارە . ئەمەش شىۋىكى زۇر ئاسايىيە چۈنكە كە نووسەر پىن كە يەخت و
پىن خۇى چەسپاندو دەنگى خۇى دۇزى بەۋە ، اى لى دى نووسىنەكەى
مۇركىنكى ئايەن دەكرى و ھەر كەسە نووسىنەكەى ئەۋ نووسەرە بخوئىتتەۋە
با ناۋە كەيشى لە سەر ئەۋبىسراپىن ، يەكسەر دەزانن ئەمە فلانى كوپى
فلان نووسىۋە ، ھەر بۇيەشە كوتۇرپانە . « شىۋازى نووسىن بىرىتىيە لە
نووسەرەكە خۇى . » ھەر سەبارەت بەمەشە كانىك كە دوو نووسەر يەسا
پتر بابەتىك دەكەنە كە رەستەى نووسىن ھەر يەكە بە جۇرۇكى ئايەتەى و

به شيوازي قالبكر تووي خوي دهری دهری و نووسينه كان جياواريان لري
پیدا دهی .

شيوازي چاك :

هر نووسهريك كه شتيك دهنوسن ، چهند نامانچيكي هديه ديهوي
پيانهيته دي . نهمانه كرنكترينيان :

۱- نهو بېروباوهري كه هديهتي ديهوي به خويندري بگه يهني . بزيا
دهني واي دهرېري كه خويندري به تهواوهتي تي بگات .
۲- ديهوي نهو هست و سوزو تواندهي له ناو دلي دا وورواوه بيخانا
ناو دلي خويندرو همان هست و سوزيش له دلي نهو دا هريپا بكا . بزيا
دهني په نا بهريته بهر نهنديشه و هستا كاري به كي نهوتو كه بههيزتريز
سوزي پي بندا .

۳- ديهوي سهرباري نهو بېرو سوزي پي دي دهكه يهني تاميكي تايبه تيشر
پي بدات و واي لي بكا چيژيكي نهم له نووسينه كه وهر بگري .
جا كه نووسهريك بيهوي نهم نامانجان بهيته دي دهني شيوازي
نووسينه كي به جوريكي نهوتو پي خزمهتي هيتاندهي نهم نامانجان
بگات . كهواوو دهني شيوازي نووسيني نهم سيفه تانهي تندا پي :
(ناشكرايي) تا بهو ناشكرايي به بېرو مانا كه به خويندري بگه يهني .
(بههيزي) ، تا بهو هيزو كورمه ي تي يدايه كار له هست و سوزي
خويندري بگات . (جواني) ، تا بهو جواني به خوشي بزيته دهرهوي
خويندرو شادي پي بههشن :

نيستاش ش كردنه وه كي تري نهم سني زه كه زانه :

۱- (ناشكرايي) : نهم ره كه زه به بنچينه شيوازي نووسين داده ندری .

نورسین ده بئ زور پروونو ئاشكرا بئ ، نه له وانه بئ وهكو مه تهل و
كربئ لئ دان به هه مو كهس ساغ نه كرىته وه ، به له و نهش بئ كه دوو نان
يا زياتر هه لېكرئ و ريكاي كومانئ تئ بچئ ، به لكو ده بئ مانا كه به سې
كراوى بداته ده ست بؤ ته مهش نووسهر پتويستى به سامانېكى كه و رهئ
زمانه تا بتوانئ ووشهئ پر به پىستى خوى هه لېكرئ .

ههروه ما ده بئ ته و او شار دزاي زانستى زمانه وانئ و رسته دارشتن بئ
بؤ ته وهئ ته و رسته نهئ ده يانئروسئ شل و شوق نه بئ . بېچكه ته مهش
ده بئ رسته كان له سه ر بناغه به كئ پته وئ ژير بئزئ دارژا بئ . پېش هه مو
شتيك ده بئ له كهل خوزى و بېرو باوه رى خوزى راستگوز بئ ، بؤ ته وهئ به م
راستگوزى به بېرو مانا كه بئ پېچ و په نا بنخاته به رچاوى خويته ران .

(٢) (به هئزئ) : ته نيا - ئاشكرا بئ - بهس نئ به بؤ شتوازئ به رزو
سه ركه نوو . شان به شانى ئاشكرا بئ ده بئ شتوازه كه به هئزئ بئ به بؤ
ته وهئ كار له هه ست و نه ستى خويته ر هكا . به هئزئ به م جو ره ده بئ
كه نووسهر بابته و رسته و ته وهئ ته وهئ وه لېكرئ كه ياد و بېره وه رى
له دلى خويته ردا زيندو و بكاته وه و برينى بكولېنېته وه . ده بئ خه يالېكى
واى پئ بدا بئ به پالېشتى پته و كردنئ مانا كه و و وروژاندنئ سوزى
مت بوو ، يا به وهئ (نداءئ) به وه ده بئ . بېچكه ته مهش ده بئ نووسهر
هه م باوه رى به شته كه هه بئ و هه م شته كهش سوزى كئ زيندو و دلى
پنشان بدا . تا باوه رى پته و ترو سوزى كه رم و به جوشتر بئ باشتر
كار له خويته ر ده كات . هه ر شتوازينكيش كه سوزى كه رم و
زيندو وئ تيدا نه بئ به مردو و بئ دېته دونيا وه .

(٣) (جوانئ) : نه م ره كهزه له چاو دوو ره كهزه كهئ پيشرو ته وه نده
كرنك نئ به . بؤ به نووسهر تا ته و او مافئ دوو ره كهزه كهئ تر نه دا

ھەق نىيە خۇي بەم زەگەزەۋە خەرىك بىكات .

بۇ ھاتتە كايەى جوانىش ، چىكە لە پىشە قەشەنگەكانى جوانكارى
دەبىن نووسەر خۇي لە ووشەى قوپرس و درىژو ئاقۇلا لاپدا و لەسەر بە
ئاواز نەيكوتىن تا خويىتەر كەۋەپىن نەبىن و پىشتى تىنەكا . يا وادەبىن
جوانىيەكە زادەى تەبايى نىوان دىكى ووشەكازو ماناى رستەكان بىن
دەنكى دەرەۋەو ئاۋەۋەى ووشە دەۋرىكى زۇرى ھەيە اسەو جوانىيە
شىۋازەكە پىشانى دەدا .

بە كورنى : ھەر نووسەرىك كەسىتتى خۇي ھەيە ، ھەر شتىكى ك
دەينوسىن ھەستى خۇي ، سۆزى خۇي ، بەرامبەر ھەيەو كە دەرى دەپىز
بە رەنكى كىيانى خۇيەۋە بۇيەى دەكات ، بۇيە ھەر نووسەرىك بە جۇرىك
كار لە خويىتەر دەكات .

بۇ نەمەش دەبىن ھەر نووسەرىك خاۋەنى دەنكى خۇي بىن ، لە كەل
باۋەرو ھەست و سۆزى خۇيدا راستكۇ بىن ناپىن بېتتە سىيەرى
رۇژكارو لاساى نووسەرانى تر بىكاتەۋە . بەلن ، راستە نووسەر ناسۆى
بىرولىكىدانەۋەى بە خويىتەنەۋە فراۋان دەكات و سوود لە تاقى كىردنەۋەى
نووسەرانى تر وەردەكەرى و بەرھەس ئەدەبى خۇيان بىن دەۋلەمدەند دەكات .
بەلام ئەم سوود وەركىتتە ناپىن بىكاتە زادەى لاساكرىدەۋەو خۇ بزر كىردن
دەبىن تەنيا پەيامى قوۋل كىردنەۋەى تاقى كىردنەۋەى شعورى لە خەپەك دانى
چەشەى ئەدەبى و ئاراستە كىردنى جۇشتىكى دەروون بىن و ھىچى تىر .

شەيۋازو بارى پىۋىست :

بۇ ئەۋەى شىۋازى نووسىن دەۋرى ئەۋاۋى خۇي بىكىرى و مەبەست
پىنكى . دەبىن نووسەر لەكاتى نووسىن دا سى شت رەچاۋ بىكات :

(۱) نهو شيوازهی که له نووسین دا به کاری دیتن ده بن له کهل بابته که به بکونجی . بابته نا بابته ده کورن . هدیبه ناسان و بهرده سته . سهخت و دووره ده سته . ده بن شيوازه که به کورن ده بابته که بن بابته توند بوو به توندی بنووسری و بابته ناسک پرو به نهرم و نیس بنووسری . نه کهر پتویستی به رون کردنه ووه چه سپاندن پرو درن پتو بدری ، نه کهر شوینه که تهنک بوو له کورنی بهرینه ووه نیشاره بهر روناکی بهس بن . .

(۲) ده بن شيوازی نووسین له کهل جزری بیر کردنه ووهی کورن کردا بکونجی نابن له ناستی بیرولیکدانه ووهی خوینه ران زور بهر زور بن چونکه نه که وای به باشی تنی ناکهن . هر وه کو نابن زور نه و ناسته نومت چونکه خوینه ر زو ودهس ده بن و سو دیشی لن وهر ناکری .

بو نه مهش نووسه ر له کاتی نو سین دا ده بن باری دهر وون و ناسته بیر کردنه ووهی نهو خوینه رانهی له بهر چاو بن که بزیان دهنووسن . ده بزانن بو کتی دهنووسن ؟ خوینه ره کانی سه ر به کام چینی کومه لن بیر کردنه ووه یان چونه ؟ ناستی رو شنبیری یان له چی دایه ؟ له پتناوی چ تنی ده کورن و ناسان چیان له ژبان دا چی به ؟

نووسینی چاک هر ته نیا به ووه سفر که وتن وه ده ست ناهینن که باسه شتیکی بهر زو بابته یی مه زن بکات و زمانیکی پاک و پاراوو شيوازینک پته ووهی هه بن ، به لکو ده بن نووسه ره که پیشتر چاک چروینه ناو دل دهر وون و می شکی خوینه ران و باش تنی یان که یشتبن و نووسینی له خر مه ت تهران دا بن و کرفتی ژبان یان چاره بکات .

(۳) ده بن شيوازی نووسین له کهل خودی نووسه ره که دا بکونجی . واز نهو شته یی که دهنووسن ده بن خوی باوهری بن هه بن و له ناخی به و

هەلبەتقولى . خۇ ئەگەر باوەرى بەشتىك نەبى و بۇ مەبەستىكى تايىبەنى
باسى بىكەت و لاساى خەلىكى تىر بىكەتەو ، ديارە نووسىنە كەى ووشك و
برىنىك و بى تام و بۇ دەردەچى و كارلە خوتىنەران ناكات .

شېوازى نووسىن لە ھەموو بارىك دا لە دوو چۆر تى ناپەرى :
يا دەكەوتتە قالبى خەبەر (الخبر) . يا بە شىوہى دارشتن (الانشاء)
دادەرى .

جا باش ئەم كورتە باسەى (شېوازى نووسىن) دىيىنە سەر ئەم دوو
چۆرەو لىيان دەدوين . جارئ خەبەر .

خه بهر

خه بهر تهو قسه ، يا تهو په يامه ، يا تهو باسه يه که راسته درو
به خوړه وه هله ده کړئ . واته دوشن خه بهر که راسته بڼو دوشن درو بڼو
با تهو دوش له پير نه که ين که هه ندي خه بهر هه ن راسته قينه ي زور
به دپي و ناشکراو بهر چاون ، کهس گومان ، نکولي يان له ناکات ، بوي
راستی و درو بڼان وه کو روژ دياره . نه مانه ش و دکر : شيريني هه نکوين
سپياتي به فرو شير ، بهرزي ناسمان روناکی روژ ، ...
هر خه بهر نیک دوو رووی هه يه ، يا دوشن له دوو لاهو ته ماشای بکه ين
۱ - له باره ی ماناو ناوهرؤکی خه بهر که ، واته تهو خه بهر ی له نا
ووشو پرسته کان دايه .

- له باره ی واقیعی راسته قينه ی خه بهر که . واته بڼو چاودانه خه بهر
ناو پرسته کان ، نا یا له واقیعی (موضوعی) دا ، شته که راسته یان نا ؟
جا له نه نجامی بهر امبه رکړدنې ته م دوو رووی خه بهر - ناوهرؤکی
خه بهر و راسته قينه ی واقیعی باسه که - بومان دهرده که وئ داخو خه بهر که
راسته یان درو یه .
ته کهر مانای ناو پرسته که له که ل واقیعی دهرده یه کی گرتنه وه ، خه بهر که
راسته . ته کهر ماناو ناوهرؤکی رسته که له که ل واقیعی دهرده ودا یه کهر
نه گرتنه وه ، خه بهر که درو یه .

پو نمونه له رسته ی « نازاد چووه بادینان . » دا له ناوهرؤکی
ته م رسته بهر دا و اتی ده که بن که یه کینکی نساو نازاد چوته بادینان . ته ما
مانای رسته که . ته جا دینه سهر واقیعی دهرده ، ته کهر نازاد به راسته
چروپیتته بادینان ، دیاره ناوهرؤکی رسته که له که ل واقیعی که دا یه

دەكریتەو و خەبەرە كە راستە . خۆ ئەگەر ئازاد نەچوو بیتە بادینان ، بەلكو
چوو بیتە شویتەكی تر . یا هەر سەفەری نەکردبێ . ئەو خەڵە دیارە
سانای رستە كە لەكەل واقع دا ناكۆنجێ و خەبەرە كە درۆیە .
بەم چۆرە هەر خەبەرێك ناوەرۆكە كە لەكەل واقع دا یەك بگریتەو
راستە : یەك نەكریتەو و درۆیە . (۱)

مەبەست كە ئەبەر چم یە ؟

خەبەر كە دەدرێ ئە بنەرەت دا بۆ دور مەبەستی سەرەكی یە :

(۱) هەندێ زانای رەوانبێژی برۆایان وایە كە خەبەر هەر تەنیا راست و
درۆنی یە بەلكو شتی تریش دەكریتەو . ئەوانە دەلێن لەكاتی هەڵسەنگاندنی
خەبەردا ئایێ تەنیا ناوەرۆكی خەبەرە كەو واقعێ دەرەو وە بگرینە بەرچاو
بەلكو دەبێ باوەری قسەكە ریش رەچاو بكەین . بەم پێیەو بە كۆنەری
بۆ چوونی ئەوانەو و خەبەری راست ئەو یە كە ناوەرۆكی قسەكە لەكەل
واقع دا بكونجێ و قسەكە خۆشی برۆای پێ هەبێ . خەبەری درۆش
ئەو یە كە ناوەرۆكی قسەكە لەكەل واقعێ دەرەو وە دا نەگونجێ و
قسەكە خۆشی بزانێ و برۆای وایێ كە لەكەل واقع دا یەك ناكۆنجێ .
بۆیە ئەو زانا رەوانبێژی یانە لەو بنەرە دان بینجكە لە خەبەری راست و
خەبەری درۆ هەندێ چۆرە خەبەری تر هەن كە نەپراستن و نەدرۆن ،
ئەویش ئەم چۆرانە دەكریتەو :

۱- ئەو خەبەری كە لەكەل واقعێ دەرەو وە دا بكونجێ بەلام قسەكە
برۆای وایێ كە لەكەل واقع دا یەك نەكریتەو

۱- مەبەست ئەوئەبە ئاۋەرۈكى خەبەرەكە بە كۆيىكر رابگەيەنرئى ئەمەش
لە ھەموو مەبەستەكانى تىرى خەبەر كىرنىكتىرو بايەخدارە و پىرى دەكوتىر;
(خەبەرى دروست - الخبر الحقيقى) . ھەموو مەبەستەكانى بىر دەكوتىر;
رادەى دووھ و پىن-يان دەكوتىرئى خەبەرى خوازەين (الخبر المجازى)
: - نمرونهيك

بۇ ئەم مەبەستەكە - خەبەرى دروستە - ۋەكو : « دوتىق كىيىنكى
نويىم كىرى . » ئەكەر مەبەستەت ئەوئەبە پىن كە ئەو خەبەرە بە كۆيىكر
بىكەيەنى . يا ۋەكو قانىع دەلى :

مەنى پىشكەوتن ئەكەن لەم خاكمانە چوار كىرۈ
خان يەك ، سەردار دوو ، بەگزادە سى كۆنخا چوار
نايەلن بۇ خۇم رەھەت بىم ، سەربەخۇ تاۋى بۇيىم
ئەجەنەبى يەك ، مامە دوو ، ئىقتامى سى ، ئاغا چوار

ب - ئەو خەبەرى كە لەكەل واقعدا بىكونىچى بەلام قەكەر ھەر ل
بەئەتەۋە بىرواى پىن ئەپى .
ج - ئەو خەبەرى كە لەكەل واقعدا ئەكونىچى ، كەچى قەكەر بىرواى
ۋاپى كە لەكەلىدا دەكونىچى .
د - ئەو خەبەرى كە لەكەل واقعدا ئەكونىچى و قەكەر ھەر لە بەئەتەۋە
بىرواى پىن ئەپى .
جۈرى (ا ، ب) پىن-يان دەكوتىرئى (خەبەرى ئاراست) ، جۈرۋ
(ب ، ج) ىش پىن-يا . دەكوتىرئى (خەبەرى ئادرۇ) ،
كەچى ھەندىق زانائى دى بەم چەشەنى خوارەۋە تەماشائى مەسەلەك
دەكەن :

قانیع که خه بهرمان ده داتی چوار شت - خان ، سەردار ، بەگزاده .
کونخا - بوونته کۆسپی رینگای پتشیکووتی وولاته کهمان ، بۆ ئەوه یه تی
من و تۆش لەم مەسەلە یە ئاگادار بین و ئەگەر بۆمان کرا هەولی ئەهیشینی ئەم
کۆسپانە مەین بۆ ئەوهی وولاته کهمان چی تر دوانه کهوتی .

هەروەها لە دیزی دووه بېش که خه بهرمان ده داتی چوار شت -
ئەجنەبی ، مامە ، ئیقتای ، ئاغا - ئارامیان لی بریوه و سەربەستی یان
لی زەوت کردوو ، بۆ ئەوه یە ئیتمه ئاگاداری ئەم راستی یە بین .

ب - یا خۆد مەبە - تی خه بهر ئەوه یە دەین که کۆنکر بزانی قەسە کەریش
ئاگاداری خه بهرە که یەو لە پشت بەردی کەر ئەنووس - تووه . بۆ ئەوه
ئەکەر برادە رینگت چووینتە سەیران و تۆش لایەلا ئەم خه بهرەت زانیی و
پاش هاتنەوهی برادەرە کهت بچی پنی بلنی :

برام ، ئێوه ئەو رۆژه چوو بوونە سەیران ۱ . ب - ئیگرمان برادەرە کهت

۱ - ئەکەر یە کتی خه بهرنگ رابکه یه تی و خزی بروای بە خه بهرە که هەین
بەلام خه بهرە که لە کەل واقع دا ئەگونیچ ، ئەمە ناییتە خه بهری درۆ ،
چونکه خاوهنی قەسە نیازی درۆ کردی ئەبووه ، شتە که بە راست
تی کەیشتوووه بروای پنی هەبووه . (راست) یش نی یە چونکه لە کەل
واقع دا یەک ناکریتەوه . جا بەم جۆره خه بهرە دەگوتری (خه بهری چەوت)
ب - ئەکەر یە کتی خه بهرنگ بکه یه تی و خه بهرە که لە کەل واقع دا
یەک بکرتەوه ، بەلام خزی بروای پنی ئەین دا تی بنگات که راست
نی یەو لە کەل واقع دا یەک ناکریتەوه . ئەمە پنی ناگوتری (خه بهری -
راست) چونکه قەسە کەر بروای پنی نی یە . (درۆ) ش نی یە چونکه
لە کەل واقع دا ئەگونیچ . جا بەم جۆره خه بهرە دەگوتری « خه بهری -
تەفرە ، وەک ئەوهی قەسە کەر تەفرە ی خوارد پنی .

ئەم خەبەرە دەزانى چۈنكى خۇي چۆتە سەيران ، خۇي باسى خەبەرە كەپە
جا كە تۆ ئەم قەسەيدى لەكەل دەكەيت و ئەم خەبەرە پىي رادەكەن
وانە پىي لەو پروايدەدا يىت كە برادەرەكەت خەبەرەكە نازانى و بىتەوئ
تىي بگەيدەنى ، بەلكو بۆ ئەو تەسە وای پىشان بەدى كە تۆ ئاكادارى
برادەرەكەت چۆتە سەيران ، ھەروايشە ، چۈنكى برادەرەكەت كە ئەم
خەبەرەكەت ئە تۆ بىست ، خەبەرەكە ھىچى نوئى بۆ ئەم تىندا نىيە ئەو
نەپز كە لەم قەسەيدە تى دەكا تۆش بە چۈنە سەيرانى ئەمەت زانىو
مەبەستى تۆش لىرەدا ھەر ئەو ئەندە بوو . ئەم جۆرە خەبەرە پىي دەكوتىرى
« خەبەرى ھوشبار كەرنەو » .

مەبەستى خوازەپى :

يىچكە لەو دوو مەبەستە سەروە ، كە راكە ياندنى خەبەر و
ھوشبار كەرنەو كۆنكرەو يەكەمىيان خەبەرى دروستە و دووم خەبەرى
خوازەپى يە . . دەشتى خەبەر يىچكە لەم دوو مەبەستە مەبەستى خوازەپى تر
بگەيدەنى كە لە رەوتى رستەكەدا بۆمان دەردەكەوئ . ئەمەش ھەندى لەو
مەبەستەتە :

۱ - سوو بوونەو : كە قەسەكەر شىتەكى ئازىزو بە نرخی لە كېس چووپى و
زۆرى سوو لىي بوو بىتەو و بۆ ئەو باسى بكا تا داخو كەسەرى دلى خۇي
پىي دەرىپىي . حاجى دەلنى :

حاكەم و مەدەكانى كوردستان
ھەر لە بۆتەنەو ھەتا باپان
يەك بە يەك حافىزى شەرىعەت بوون
سەيیدو شىخى قەوم و مىللەت بوون

حاجی که لیره دا ئەو خەبەرەى هێناوه ، بۆ ئەوەى نى یە که خەلکى
 ئاکادارى مەسەلە که بن و بەس ، بەلکو بۆ ئەوەیەتى سوو بوونەوه و کول و
 کۆفانى دلى خۆى بەرامبەر بە ئەمانى ئەو جۆرە حاکم و میدانهى کوردستان
 پێشان بدا . تا ئەوان مایوون کورد سەریان بلند و روژى ئازادى یان له
 تاقى ئاسمان دا بوو ، که ئەوان چرون کوردیش کلێلێ کەوتە لیژى و
 روژى ئازادى لێ ئاوا بوو .

۲- پێشاندانى بى هێزى : وەك ئەوەى مەبەست له خەبەرە که ئەوە بى
 قسە کەر بى هێزى و ئاکروورى خۆى پێشان بداو شکات له حالى پەشتوى
 خۆى بکات . مەولەوى دەلێ :

بۆس کۆس کۆش نەم کێشا کەم کەم
 ئەم سەر ئەو سەرەن دوورینه کەى چەم

مەولەوى یاسى ئەوەمان بۆ دەکات که پێستى تەپلى کوێ شى
 کێشاوه و خاوه بۆتەوه و دەنگى لێوه نایه ، واتە شت نایستى . هەر وهما
 دوورینه کەى چاوى وەرکەراوه و شتى نزیك دوور دەخاتەوه ، واتە چاوى
 کزو بى هێز بووه . مەولەوى که ئەو خەبەرەمان دەداتى مەبەستى ئەوەیە
 پەرەوون و شەرزەبوونی حالى خۆیمان پێشان بدا .

۳- ئاورانهوه : لیره دا مەبەستى سەرەکی خەبەرە که ئەوە نى یە که
 شتیکی نوێ به قسە کەر بپارێکەین بۆ بەلکو مەبەست ئەوەیە بەو خەبەرە
 له کۆنکر بپارێتەوه بەلکو داخوازى یە کەى بۆ چى به چى بکات . وەکو :

بى نهوام ، هیچم نى یه ، هاتووم و مەحرووم مە که
 قەت له دەرگەى خۆى گەدا ناکاتە دەر ، ساجیب کەرەم

له نێوهى یە کەم بى نهوایى و دەست کورتى خۆى پێشان دەدا و

حاجى كه خەبەرمان دەداتى ئەم ئەرۋەكۈنە - دونيا - ۋەكو ھەوا
 ۋايەو خەلايقىش - خەلكەكە - ۋەكو رېيوار و كۆچەر وان . دىن ل
 ھەۋارە ھەلدەدەن و زۆرى پىن ئاچىن خۇيان دەپچىنە ۋە دەپۇن . بۇيە ئاپ
 كەس تەماع لە ژېرى چاۋى شىن - زەۋى - دا بگىرى ... خەبەرەكە
 بۇ ئەۋەيەكە بە يېرمان يىتتە ۋە مردى برا كەۋرە لىمان چۆتە كەمىن
 مانەۋەمان ھەتا سەر نىيە ۋە ھەر دەپىن لە ژوورى دوو دەر بچىنە دەرى
 چىكا بۇ ئەۋەي تر بەجىن يىللىن . ئەم بە يېرمانەۋەيەش - ۋەدى ئەۋە
 ھەپەكە روۋدەكەينە چاكە ۋە نەفرەت لە خراپە دەكەين :

۷ - پىشان دانى جىاۋازى دوو شەت : يەككى چاك و يەككى خراب . بى
 ئەۋەي كرىنكر دەست بە چاكەكەۋە بگىرى و پىشەت لە خراپەكە بكا
 ۋەكو : قوتابى زىرەك و قوتابى تەمبەل ئابى بە يەك . الا ھەر قوتابى يەك
 كۆئى لەم خەبەرە بىن ھەول دەدا كە خۇى قوتابى يە زىرەكەكە بىن ن
 تەمبەلەكە .

۸ - نزاۋپارانەۋە : ۋەكو : « فلانى بەھەشتى برادەرنكى نزيكى من
 بوو . » يا « فلانى خوا لى خۇش بوو زۆرى خەز لە راۋ بوو . »
 لەم دوو نەۋەيەدا تۆ نازانى داخۇ ئەم فلانە بە راستى بەھەشتى يە يان
 نە . خوا لى خۇش بوو يان نە . كەسەش ناتوان بلىن ئەم خەبەرە
 راستە يادرو ، چونكە ئەم قەيەي دىكەي خەبەرنكى تىندا نى يە لەكەل
 ۋاقىمى دەرەۋەدا بكونجى ، ئەۋەي كە كەۋتۆتە قالپى خەبەرىش ، خەبەر
 نى يە ، دوعايە ، تۆ دوعاى بۇ دەكەي ك . بىن بە بەھەشتى و خوا
 لى خۇش بوو .

۹ - نكرولى : مەلا محمدى كۆبى دەلى :

نه مانخوئیند و نه ماندیت و نه مانیبست
هه له مدارئ له ئیو کوردان هه لستیت

مه بهست بهم خه بهره نه وه به نکولی هه لستانی هه له مدارئک پکات له
نکولی به که مه یدانی خوئیندن و بینین و بیستن داده کری .

۱۰ - شانازی : وا ده بین خه بهر بۆ شانازی بین . حاجی که شانازی به
نه نه وهی کورد ده کا . به دهم ئهم مه دح و شانازی به وه خه بهره که مان
ده داتی :

خۆ ده زانی سلاهی نه کرد
لیره وه بکیره تا ده کاته قوباد
هموو زاناو هونه روه رو میرن
زیره ک و ژیره نه ملی ته دبیرن
له شجاعت وه کو رۆستهم
به سه خواوه وه کو حاتم
له کاوان و شوانی کورده کان به ک
به سه بۆ له شکری سه د که ره دو له ک
میریکی ئیوه سه ییادی شهینه
له کن هه نقا فروجه حاجی له کله ک

چۆنیه تی راگه زندنی خه بهر :

نه وهی که خه بهرێک راده که به نئ ، به تایبه تی نه کهر مه بهستی مانای
دروستی خه بهر بین که راگه یاندنی باسه که به وه بهس ، نه وا ده بین ئاکاداری

دیاره کرینه که مسؤکوره و هیچ قسه ی له سهر نامیتن و بهمه و هس گوینگر
بروای دیت و دوودلی به که ی دهره ویتته وه .

۳- یاوا ده بن که گوینگر خه بهره که بزانت ، بنلام بروای پن نه بن ، نکوولی
لن بکات . لیره دا دیسان ده بن نووسهر پن له سهر خه بهره که دابگری ،
بهلام ده بن پن داکرتنه که ی له چارنک زیاتر بن ، بۆ نه وه ی گوینگر له که لی
شه بیان بیتته خواری و پروا بیتن . راده و شینوه ی جهخت و پن داکرتنه که ش
ده بن به گویره ی ناستی نکوولی کردنه که بن . نا کرینگر زیاتر نکوولی
بکات تۆ ده بن زیاتر خه بهره که ته نکید بکه ی نهم جۆره ش پن ده کوتری :
« دۆخی نکوولی » و- کو بۆ خه بهره که ی پینشو و بلین : « به زانی خوا ،
دویتی خۆم کتیبیکم کری » لیره دا جهخت و پن داکرتنه که زیاد ی کرد .
جکه له ووشه ی (خۆم) که جهختی تپدا یه ، نهم رسته یه — سویتندی شی
تپدا یه سویتند به زانی خوا ، که نهم سویتنده خورا تپدی هیچ قسه
نامیتن ، نکوولی گوینگر ههر چند زۆرو قه بهش بن هه مووی له بهر دهم نهم
سویتنده که وره یه دا ده تویتته وه .

هه ندی سه رنج :

لهم ههر سق دۆخه ی خه بهر (ساکار ، داواکاری ، نکوولی) کوتمان
ده بن چۆنیه تی راکه باندنه که له کهل باری تایبه تی گوینگر دا بکونجی له
دۆخی ساکار دا خه بهره که به سادیه ی دهری . له دۆخی داواکاری دا
خه بهره که یه ک جار جهخت ده کری . له دۆخی نکوولی دا خه بهره که
دوو جار یا زیاتر جهخت ده کری . جهخت کردنه که ش به گویره ی باری
گوینگر ده کۆری . بۆیه زۆر چه شته جهخت کردن هه یه . یا جهخت به
زۆر جۆر ده بن نه مانه هه ندیکیان :

۱) قەسەر ۋا پىنھان بىلەن كە كۆيىگەر پىرسىياريكى كىردۈرە يا باسى شىنكى
كىردۈرە - لە راستىش دا شىن ۋا لە كۆيى دا نە بىن - نىجا بىيەۋى ۋە لىمى
پىرسىيەرە نە كىراۋە كەي بىداتەۋە ۋا باسى نە كۆتراۋە كەي بۇ تەۋاۋ بىكات .
بىن كەس دەلن :

باسى مەرزوۋى ۋە كەسسى خۆت مە نە توخۋا ۋە تەن
چۈنكى بىسە ۋە باسى بىرەن ۋە زامە ۋە مە دە كۆلپىتەۋە

نەم خەبەرە ۋا دە كەيەننى كە (بە تەن) باسى خۆى كىردىن ، بۇيە
بەرپەرچى دە داتەۋە ۋە بە رستەيەكى دارشتىن - انشانى - دەلى باسى
خۆت مە كەۋ پاشان ھۆى نەم داۋايە رۈن دە كاتەۋە نەۋىش نەۋەيە كەبەم
باسە بىرەنە كەي دىتەۋە سۈي .

۲) يا ۋا دە بىن كە كۆيىگەر خۆى خەبەرە كە بىزانى . بەلام لە خەبەرە كە دا
ۋا دىيار بىن كە كۆيىگەر ئاكاى لى نىيە . بۇ نەۋەيى بە ھۆى نەم بابەخ
بىن نەدان ۋە پىشت كۆيى خىستە ۋە ۋوربا بىتەۋە ۋە دان بە ناۋەرۈكى خەبەرە كە
دا بىن . ۋە كۆ نەۋەيى كە يەككى لى كەل داىك ۋە باۋكى خۆى خىراپ بىن ۋە
تۆش پىن بىلنى : « كۆپم نەمانە داىك ۋە باۋكى تۆن » . بىن كومان كا برا
دە زانى نەمانە داىك ۋە باۋكى نەۋەيى . بەلام تۆ كە دەيىكەيتە خەبەرەك بۇ
نەۋەيى ۋە ك نەۋەيى لى دىن كە كا برا پىشتەر نەيزانىبىن نەمانە داىك ۋە باۋكى
نەۋەيى . . . كە زانى نىتر دە بىن بۇيان باش بىن .

۳) بە دووپات كىردنەۋەيى ۋە شەكە ۋە كۆۋ : « چىرۈك خۈيىندەۋە چىرۈك » .
يا ۋە كۆ شىپەرە ناۋدارە كەي ئالى كە دەلن :

بىحمدالله . دوچاۋى يىسارم ئۆخەي
بە بىن مەيى مەستى بىن مەيى مەستى بىن مەيى

له بوستانى ئىردەمدا كەت نى يە وەك
شەمامەى وەك شەمامەى وەك شەمامەى
كوتى نالى ئەتۇ بىرە ئەمن دىم
خوداكەى بىن خوداكەى بىن خوداكەى

٤ (به هۆى بەكار هینانى هەندى ووشەره :

ا - راناوى - خۆ : وەكو « من خۆم چووم . »

ب - ھەر : كامەران دەلى :

بەلام ھەر تەبى شەنەن دەركەوى
كورد لەم ھەورازە سەختە سەركەوى

ج - قەت : ھەردى دەلى :

قەت نەدى نازارى كيانى مەست و بیدارانى شەو
خۆت نەخەیتە بەر شەپۆلى ئەشكى بىن پارانى شەو

د - ھەركیز (١) : كۆران دەلى :

بەلام تەبیەت ھەركیزا ھەركیز
بىن روناكى بە ، بىن بزەى نازیز

ه - بەدى (٢) : بەدى چوومە بادینان .

لە وەلامى : « تۇ نەچووبتە بادینان ؟ »

و - بە سویندخواردن : وەكو ئەم سویندەى بىن كەس :

(١) نابىن ئەویش لە بېر بکەین کە ووشەى ھەركیز ھەمیشە لە ر

(نەفى) دا دى .

(٢) (بەدى) ھەمیشە تەئکىدە بۇ وەلامى پرسیارینكى نەفى ...

بهو خودایه‌ی بی شهریکو لامه‌کان و واجیده
مه‌شقی تۆ نه‌وحن له دلعا ناگری کردۆته‌وه
ناگریکی وا مه‌زار سال ناوی پرژیتیه‌ سه‌ر
تسه‌ت کسرو کلپه‌و بلیسه‌ی تا نه‌به‌د نه‌کوژیته‌وه

* * *

١٤

دارش-ستن

دارشتن نهو کۆته یه یه که راست و درو به خۆیه وه هه لئا ئری . چونک
نهو مانایه ی که تی یذایه هیچ واقعی دهره وه ی نه یه تا بزاین داخو :-
که لی ده کونجی یا ناکونجی . وه کو :

مهژی بۆ مردن بمره بۆ ژبان

چۆن قازانج ئه که ی تا نه که ی ژبان

نهمه نه هیشتن و فرمان و هاندانی تیندایه ... نه مانه ش چاکه و خراپه هه ئده کوز
واته ده شتی نه هیشتنیک یا فهرمانیک یا هاندانیک چاک بێ یا خراپ
به لām نهمه مانای وا نه یه که راسته یان درو یه . چاکه و خراپه شتی که
راسته و درو شتی که تره .

دارش-ستن ده کرینه دوو بهش :

یه کهم : داخوازی - طلبی -

دووم : بێله داخوازی - غیر طلبی -

دارشتنی داخوازی نه وه یه که داوای شتی که لێ ده کات . نه وشته له
حانی داوا که دا هیشتا نه بوه . نه کهر بوو بێ و بایته وه مانای واب
داخوازی یه که بۆ مانای دروستی خۆی به کار نه هاووه . مانایه که
خوازه یی ده که یه نێ . دارش-ستن داخوازی زۆر لقو پۆپی لێ ده بیته وه
نه مانه هه ندیکیان : (فرمان ، نه هیشتن ، پرسیار ، خۆزی ، بانک) .
که له پاشان به درپژێر باشیان ده که ی .

به لām دارش-ستن (بێله داخوازی) نه وه یه که هیچ داوا و هاندانی
تیندا نه بێ . هیچ شتی وابش-تنی تیندا نه بێ که زووی دابن و برایتته وه
مه به ستی پێ شتی که تر بێ . نه مه شیان هه ندی جووری هه یه وه کو :

(حاجباتی و سویندو هیتی - رجاء -) (۱)

• حاجباتی : حەمدی دەلی :

بە بە چ روژیککی نهوه

هەمی هەمی چ هومرئکی نهوه

حاجباتی ئامرازی خۆی هەبە . ئەمانە کەمێکیان :

۱ - بە ، بە !

وێکو شیعەرەکی حەمدی !

۲ - هەمی ، هەمی

۳ - پەککو : پەککو لەم ئاسمانە شینە !

۴ - تەحا : تەحا لەو خەشامەنە !

۵ - هەیهوو : هەیهوو لەو سەیرانە !

۶ - تواهوو : تواهوو ! لە مێژە پەلەمی داوه !

۷ - ناخ : ناخ ! دەست چەرخێ چەپکەرد !

۸ - حەیف ، مخاین : سەد حەیف و مخاین دنیاییم دەمین چەتۆ بە

دەستی قیرۆی پریندارە .

۹ - دەک : دەک خەجالەت بی !

۱۰ - ئۆخەمی : ئۆخەمی ئەمجارەش بە دیداری جگەرگۆشەکم شاد بووم !

۱۱ - ها ها : ئەمە زیاتر پۆ سەرکۆنەکردنە :

ها ها کوپم ئیشی وا چۆن دەکەمی !

• سویند : زۆر جۆرە سویند هەن ، ئەمانە هەندیکیان :

(۱) زاناکانی رەوانبێژی ئەم بەشە دارشتن بەشتیککی یی بایەخ دەزانن و

خۆی پێوە خەریک ناکەن . بەلام ئێمە وامان بە باش زانی بە کورتی

باسی خۆی و بەشەکانی بکەین .

- ۱ - نایینی : به خواو پیغه مبهرو قورعان .
- ۲ - نه ته وایه تی و نیشتمانی : به خالک و نه ته و .
- ۳ - خزمایه تی : به خزم و کس و کار .
- ۴ - یادو بیرده وری : به کۆری مردوان .
- ۵ - به ره و روو : سه پیتد به سه وری نه و کسه یا نه و جه ماعه ته ی له
- که لیان ده دوی :
- ۶ - مه عه وی : وه کو برایه تی ، خۆشه وستی !

هینشی :

هینشی نه ویه داوا ی شتی له یه کینک بکه ی یا شتیکی این ره چاوبکه ی و
 نه و شته له وانه بن پیتسه دی . نه که ره له وانه نه بن پیتسه دی ده بن به
 خۆزی - تمنی - . هینشی خواستن به هزی هندی نامراز ده بن وه کو :
 ۱ - هیوا : دلدار ده لی :

هیوام به تزیه ته ی تازه منال
 به یانی بییه نمونه ی میسال

- ۲ - تکا : تکایه نه مرۆ مه چوه سه فهری .
- ۳ - توخوا : نهمه نامرازی هینشی خواستنه و پارانه وشی تیدایه :
- » توخوا نه که ره سهر دانیکی کونده که مان نه که ی ۱ . نهمه پوخته یه کی
 دارشتنی پیله داخوازی . نهمه دارشتنی داخوازی که نهم شتانه ده کریته وه :
- یه که م . : فهرمان (الأمر) . نه ویه که یه کن له روانکه ی ده سه لاته و
 که وری یه وه داوا ی جن به جن کردنی کارینک له یه کینکی له خۆی
 به ره ژیرتر بکات . وه کو : دلدار ده لی :

پښی ووتم پښه پیل کلکه
یا تا پو بده یا بارکو و برؤ

نهمش پښی ده کوتری فرمائی (دروست - حقیقی) جاری واهیه
فرمان له مانای دروستی خوی دهرده چی که داوای به چی هینانی کاریکه
له رووی زه بر به دوستی به ووه مانایه کی تر ده که یه نی که له روونی رسته که دا
ده رده که وئی ، نهمش پښی ده کوتری فرمائی (خوازه پښی - مجازی) . .
نهمش هه نډیک له م مه به رسته خوازه پښی یانه :

• پارانه ووه : نه و داوایه یه که به ووه و بڼی هیز ، له که ووه و زه بر به دوستی
ده کات . بڼی کس ده لنی :

خوایه بمخه یته جه هه نهم نه چمه ریزی وه حشیان
جه ننه تی چی ؟ بیت و واین عینی تیمارخانه یه

بڼی کس له دوست بڼی زاری خوی ووه . داوا له خوا ده کات بیخانه
دوزه ووه . داوا که ی بۆته پارانه ووه . نه که فرمان .
• داوا : نه که ر هه ردوولا هاوژی یه که بڼی . وه کو نه ووهی تو به به
براده رینکت بڼی : « هه رسته برؤ قوتا بیخانه ا »

• خوی : نه و کانه ی داوا کراوه که زور نازیز بڼی و هوای هاته دی
نه کړی . « نه ی دهرده مردن ، به رؤکی نهم خه لکه به رده ا » مردن بڼی و
به رؤکی خه لک به رېدا ؟ ناواتیک کی که ووه یه ، به لآم کوا ؟

• هه رده شه : نه ووه یه فرمانه که هه رده شه ی تیدا بڼی وه کو : « نه ی
دا کیر که ری نه کړیس ، پښی له به ر خا که که مان هه لکه ا نهم فرمانه
هه رده شه و کو به شه ی تیدا یه .

• نامژکاری : نه محمد موختار به کت ده لنی :

بخوئىن چوئىن خويئىن بۇ دىيغى دوشمنان

هەموو ئان و زەمانى عىنى قەلغان و سەپەر تانە

• پەك خەتن : ئەو يەكە فەرمانەكە بۇ تەخەدداو پەك خەتنى كويىك

بىن . وەكو : « وەرە رۇژىك لە جىنى من كار بىكە ! » واتە كارى مز

بە تۇ رانا پەرتى .

بىن كەس دەلى :

كەر ئەتوانى بە دەغىيە بفرە بچۇرە ناسمان

سەپشك : ئەو يەكە فەرمانەكە بۇ ئەو بىن كويىك لە دووشت يا پتر يەكو

بۇ خۇي ھەلپىرى . (ئەدەب) دەلى :

تا چەند بە مېر و سەتم ئەو بىم و ئومىدە !

يا بىكوژە يا رووم بەدەب . خەف و رجا چەند ؟

(ئەدەب) بارەكەي لە دووشت كىر دۆتە سەپشك - يا ئەو تەب

يەكجارى . بىكوژى . يا رووبەكەي بداتى و لايەكەي لى بىكەتەو -

• حاجباتى : دلدار دەلى :

• پىرۇ ئا و ئابدەو سەيرى چە پىرۇز جاويدانپىكە

ئەم فەرمانە بۇ سەرسوزمانە !

• ھاندان : بىن كەس دەلى :

لاوانى وەتەن غىرەتن بىكەن

دەي ھەشتن لەخەو وا بە سەرخو شەو

• بىنچىكەم لەم مەبەستە خوازەيى يانەي سەرەو . فەرمان زۇر مەبەستە

تريش دەكەيەننى بەلام ئىمە بەوئەندە وازمان ھىتا .

جوړه کانی فرمان :

فرمان له کوردی دا به دوو جوړ دېن :

أ به هوی به کار هینانی کرداری داخوازی . وه کو کاکای فلاح دېن :

مل ری پکړه پرؤ پؤ بهرزی

یا سرداری به یا سرداری به

» بکړه . پرؤ « کرداری داخوازین و فرمانه کریان پښ کراوه .

ب - به هوی به کار هینانی (با) لکه گل کرداری رانه بردوی هینی
خواسنه وه . وه کو :

شین له یلانی ایلانی

هغه با بچینه - پیرانی

(با بچین) بریتی به له (با + کرداری رابوردو)

سرنج : بیجکه له دوو جوړه فرمانه ی سره وه چاری وا هدی به فرمان
ده که ریته قالبی کرداری رانه بردوو . نه مهش نه وکاته دېن که نه وه ی فرمانه که
د درده کاله چاونه وه ی فرمانه که ده کاوړ به هیزین . وه کوتاغا په ک به مکتبه که ی
دېن : به یانی ده چیته فلانه دې ا واپرؤ فلانه دې ... دېن هر بچیت ...
دووه : نه هیشتن - النی نه مهش هر فرمانه به لام نه ک فرمانی
جن به جن کردنی کسارنک به لکو فرمانی نه کردنی کارنک که کویگر
خهریک ی یا به نه ماین یا له وانه یی بیکاک . داواکش دېن له پروی
ده سلات و دوست پرؤ یشتنه وه یی ... به مه وهش نه هیشتنه که دېن به
نه هیشتنی (دوست) خو نه کهر له و مه به سته دهر بچن مه به ستنکی تر
بکه یه نی نه و خاله مه به سته که ده یسته خوازه یی .
نه هیشتنی دوست وه کوو :

د کوره ، نه چي : بو تهو دهم ناوه ۱ ،

نامرازی نه میشتن :

له کوردی دا دوو نامرازی نه میشتن هیه :

۱ - مه . وه کو : کهره مه مره به هاره

کور تانت بژدی له هاره

ب - نه . وه کو : ههردی دهلی :

نه که بی خوت خه یته بهر تیغکی دوو ته بر و تا نه کو ژراوی .

سه رنج : تهوهی شایه نی کوته نامرازی (نه) له کرمانجی خوارو

نه میشتنیکي توندوتیژ ده که یه نی و له (مه) به میژنه . له کرمان

مه روودا کتومت چیکه ی (مه) ده کړیته وه . وه کو : نه که ، نه چه .

ته مه وا ، تنجا نه میشتن خوازیی . تهویش نه وه یه که رسته که

مانای خوی دهر بچن و مانایه کی تر بکه یه نی که له رهوتی رسته

ددرده کهوتی . ته ممانا خوازیی یهش بو زور بهست دهستی

ته مانه نه ندیکه پانن .

• پارانه وه . به لای کوی دهلی :

تهم زولمه قبول نه که ی خودایه

ته سلا ته مه لم به کس نه مایه

ههز چهنده تهم رسته یه نه میشته ، به لام نه میشته که خورتی و ز

تیدا نی به ، به لکو بوته پارانه وه ، به لام پارانه وه یه کی زوره چونه

نامرازی (نه - نه که ی) تیدایه که نیغانه ی توندوتیژی یه . به کاره

ته م نامرازش راده ی زوری زولمه که پیشان ده دا

• - تکا : بیکه کس دهلی :

باسى مەخزۇونى ۋە كەسەسسى خۇت مەكە ، توخۇا ۋە تەن ۱
 چۈنكىكە بىر ۋە باسە بىر ۋە زامە كەم دەكۈلۈپتە ۋە
 ئەمە تىكەپكە - بىر كەس - لە نېھىتمەننى دەكات ، ئەك ئەھىشتەن بىر .
 بۇيەش تىكە لى دەك چۈنكىكە باسەكە بىر ۋە كۈنى دەكۈلۈپتە ۋە . چاداخۇ
 نېھىتمەن بە كۈنى دەك ؟ لە باس كۈندى كەسەسسى خۇى دەۋەستى ؟
 . تامۇژكارى : پەندەكە دەلنى : « مەروانە سەرى تاسى ،
 پروانە بەختى خاسى .

دەلدار دەلنى :

ۋوتى ئەۋجا بەسە ئەفام كۈنىت لى بىر ۋەزى بۇت بلى
 ۋەختى شىكىت كۈتە دەم كەر مەب كۈرانى مەلنى
 . ھەرەشە : دەلدار دەلنى :

كۈنخاكە ۋوتى : سەنمەت نەبى
 ۋە كۈنرايى چاۋ . . . ۋەملى شكاۋ .
 . ئاتومىندى : مەلای كۈنى دەلنى :

سۈۋى موۋ زەردەي چاۋشىن ئەكەي بە ئومىندى بى
 ئەۋەل بە قۈۋەتى خۇت دۈم بە ھەۋنى رەبى
 بۇ ئەۋەيەتى كۈنكر بە ئەۋۋەتى لە سوۋرى موۋزەردى چاۋشىن -
 (ئىنكىلەز) بىر ئومىندى بىر كە ھىچ خىرى لە ئىۋچەۋانى دانى بە ۋ لە زەرد
 بەۋلاۋە قازانچى كەلانى لى رەچاۋ ئاكرى .
 دەلدانەۋە : ۋەكو : « كۈنى مەدەۋى »

پرسىيار ئەۋەپە كە داۋاي زانىنى شىك بىكەي پىشپىر ئەتزانىيى
ئەيزانى ، بۇ ئەۋەي تۇش ئاكادارى بىت . ۋەكو : « يەكەم رۇژنامە
كوردى ناۋى چى بوو ؟ » ئەمە ئەكەر تۇ شتەكە ئەزانى ۋە تەۋىيى يىزانى
ئەمەش ماناى دروستى پرسىيارە . ۋەكو ئەمە ھەپە ئەۋەش ھەپە كا
مەبەست ئە رستەي پرسىيارى زانىنى شتەكە ئەپىن بەلكو مەبەست كەيانەندى
ماناىكى تىر پىن كە لى رەۋىتى رستەكەدا دەرەكەۋى . ئەمەش پىن
دەكوتىر ماناى خۋازەپى - مەجازى .

ئەۋ شتەش كە دەتەۋى يىزانى ، ۋاتە پرسىيارى دەرەق بىكەي
سىن چۆرە :

۱ - يا ۋا دەپىن كە پرسىيار دەكەي مەبەستت ئەۋە پىن پىۋەندى ئىۋان دوو
شت بزانى . ئاخۇ ئەۋ پەيۋەندى بە ھەپە يان نى بە . بۆپە ۋەلامەكەي ياز
(بەلن - ئا) دەپىن ، يان (ئەخىر - ئا)

كە دەپرسى : ئايا زىر ژەنكە ھەلدەيتى ؟ مەبەستت ئەۋەپە بزانى
پەيۋەندى لى ئىۋان زىر ژەنكەدا ھەپە يان نى بە . چۈنكە دوۋدلىت ۋ
بە تەۋاي نازانى داخۇ ئەم پەيۋەندى بە ھەپە . جا ئەكەر پەيۋەندى بە كا
مەپى ۋەلامەكە ۋا دىتەۋە : « بەلن - ئا - زىر ژەنكە ھەلدەيتى .
خۇ ئەكەر پەيۋەندى بە كە ئەپىن - كە لىرەدا ئەمە يان راستە - ۋەلامەكە
بەم چۆرە دەپىن : « ئەخىر - زىر ژەنكە ھەلدەيتى . »

ئەم چۆرە پرسىيارە بە ھۆى ئەم ئامرازانەۋە دەپىن :

۱ - ئايا : ئايا بەھاران باران دەبارى ؟

ب- نەرى (۱) نەرى دوتىن ھاتىتە سەيران ؟

ج- چما : « چما تۇ چوو بووى بۇ بادىشان ؟

وھكو بەھۇى ئەم نامرازانە دەپ . بەپى نامرازىش دەپ . وھكو :
سوارەكانت دى ؟ لىرەدا ئەگەر بە نووسىن بىن بەھۇى نىشانەى
پرسىارەو دەزانىن كە پرسىارەو خەبەر نى بە . ئەگەر بە قەش بىن بە
ھۇى پەردەو ئاوازی دەنگەو دەزانىن كە خەبەر نى بەو پرسىارە
ھەر لەبارەى ئەم جۆرە پرسىارەو كە - بەلن - و - نەخىر -
ھەلدەكرى ، دوو جۆرمان ھەپە :

ا - پرسىارى نەفى : ئەو ھەپە پرسىارە نەفى تىداپى . وھكو : (كىتەپكە
نەخوئىندەو ؟) لىرەدا كە كىتەپكە نەخوئىندەو دەلنى (نە -
نەخىر -) . بەلام ئەگەر خوئىندەو وھلامەكە بەھۇى (با) يا (بەلن)
دئى : با خوئىندەو . (بەلن خوئىندەو .)

ب- پرسىارى بوون : ئەو ھەپە پرسىارەكە نەفى تىدائەپى . وھكو :
ئايا كوتىستان قىتەكە ؟

۲ - يا وادەپى پرسىارەكە سەرپەكى تىداپى . واتە دووش يا زىاتەرت
بىداتى بۇ ئەو ھەپە ھەلەمەنە راستەكە ھەلەزىرى .

لىرەدا پرسىارەكە وھ نەپى ھەزەپچ لە مەسەلە كە نەزانى . با دەزانى
بەلام زانپەكەى لە چوارچىو ھەك داپە . وھكو : « تۇ ھاتى يا برات ؟ »
لىرەدا تۇ دەزانى يا واتەكەى كە دەزانى ھاتەكە بوو لە ئىوان دوو
كەس داپە (تۇ - برات) بەلام نازانى لەم دروانە كامەيانە ھاتوۋە .

(۱) نامرازى (نەرى) ئەگەر لەكەل كىردارى رانە بردوو بىن دەپتە پرس
پى كردن : نەرى دىنى بىچىتە بازىرى وائى ؟ ، خۇ ئەگەر لەكەل كىردارى
رايوردوو بىن دەپتە چىكەى كومان : نەرى ھاتى ؟

ولامه کهش دياره ، نه کهر هاتنه کهی بووین و له نینو نهو دوو کهسه دا بڼ
 ده لئی : « من هاتم . » یا « برام هات . » یا « هدر دوو گمان هاتین ،
 خو نه کهر هاتنه که نه بووین و هدر له پنج دا سه رچیخ چووین نهوا
 ولامه که وا ده که ویتنه وه « که سمان نه هاتین » یا « نه من هاتم ، نه برام ،
 یا به هدر جوړینکی تر که هاتنه که له هدر دوو لا دور بڅاته وه . یا
 وه کو نالی ده لئی :

تایا به جمع و دایره به ده ورو کانی یا

یا خو بوه به تفرقه یی شېرشى نغورور

۳ - یا وا ده بڼ که پرسیار کهر لایه نیکى شته پرسراوه که نه زانئ و بیرئ
 بیرانئ . لیره دا په نا ده باته بهر نامرازینکی پرسیر که داواى رون کردنه وه
 نهو لایه نه نه زانراوى . پښ له کوینکز ده کات ، وه کو : « کومارى مه هاباد
 کهى دامه زرا ؟ » لیره دا ده به وئ نهو کاته بزانی که کوماره کهى تیدا
 دامه زرا وه . نامرازى . پرسیریش زورن پاشان باسى هندیکیان ده کهین .

شپوهى پرسیماز :

له کوردی دا ، به شپوه به کئی کشتى به دوو جوړى پرسیمار ده کړئ :
 ۱ - به بڼ نامراز : نه وه به که رسته یی پرسیمارى هیچ نامرازى تیدا نه بڼ
 وه کو : « نه وزاد چو ته هدر لمان ؟ » لیره دا - وه کو باس سمان کرد -
 نه کهر به نووسین بوو به هژى نیشانه یی - پرسیماره وه ده زانین پرسیماره .
 نه کهر تمش بوو به هژى پندزده و ته به تهمى ده نکوه .
 ۲ - به نامراز : هژى پرسیماره به که به هژى نامرازینکه وه داواى زانینى
 روو به کی مه سه له که بکاه . نامرازى پرسیمار له کوردی دا زورن .

« نایا : تەمەش بۆ ساغ کردنەوێ بوون و نەبوونی پەيووەندی نیتوان درو
شته . وەکو

« نایا تەوزاد چۆتە کوێستان ؟ »

لەم جۆرە پرسیاردا دەشتی ئامرازە کە فەرقی بەدەیی و بەهۆی پەردەیی
دەنکەوێ پرسیارە کە بکەیه نەری . وەکو ئەوێ دەبی کە - نایا - لا بیری ئەوێش
دەبی کە - نایا - بۆ تەنکید بخەیتە پیش ئامرازەکانی دی . وەکو :

(نایا چەند کارکەمان دروست کردوێ ؟)

(نایا مامۆستا لە کوێ یە ؟)

- نایا - لەم دوو پرستەییەدا کەوتە پێش (چەند ، لە کوێ یە) بۆ جەخت و
پیدا کرتن .

• کێ : بۆ کە - نیکە دەلان دەلی :

ناخ کێ بێ بانک و هاوارو پەيام

بە کە یە نیتە کوێ کۆری خەيام

• کە (کەنگی ، کەنگین) : بۆ کاتە . سالم دەلی :

خۆزکە دەمرانی لە تارانە جاتە کە دی دەبی

کۆیی یارە مەشەدم یا مدقنم هەر رە دی دەبی

• کوا (کا ، کوانی ، گانی) : بۆ شوێنە : کۆران دەلی :

کوانی زوڵفی بەش

کولمی ئال و کەش

کوا هەیکەلی جەمال

کرا حوسنی بێ میسال

• کام (کێه ، کێهان ، کێزان) بۆ هەلیژاردنە . کۆران دەلی :

۴.

كام بهرزی-جوانه. وهك بهرزی بالای ؟
 كام تیشك تهكاته تیشكى نیو نیکای ؟
 كام تاسه ؟ كام مهیل ؟ كام چاوه نواری ؟
 تهلیس-ماوی یه. وهك هی. دلدارى ؟

• بۇ (لۇ ، بۇچ ، بۇچى ، له بهرچى ، قەى) . بۇ ھۆۈ سە بارە تە .
 دىلان دەلىن :

تەگىنا شەراب له مامۇستای ماف
 بۇ تەكە يىشتە تەوپەر قولەى قاف ؟
 • چۇن (كوو چلۇن ، چەوا) بۇ بارو دۇخە . (چ-ۇن كەبىش-تەبىتە
 كورستان ؟
 • چەند (چىئا) . بۇ تەندازمىه . چ پىئوان بى چ كىش-ان بى چ ژمارە .
 بى كەس دەلىن :

توخرا پىشم بلىن چەند جوانانت دى ؟
 چەند جووتە يارى دەست لەملانت دى ؟
 • چ (چى) . بۇ شتە . بى كەس دەلىن :

دوچارى چى بووى وا پەشۇكارى ؟
 له بهرچى پەست و مات و داماوى ؟
 • له كوئى يە : بۇ چىكايە . دىلان دەلىن :

له كوئى يە شەراب ؟ له كوئى يە شەراب ؟

بۇ له ئىنمە بوو به رىچكەى سەراب ؟

• تەرى : لەكەل كىرداى رابردوو بۇ گرمانو دوودلى يە . وهكو :
 (تەرى چووى بۇ سەيرانى ؟) لەكەل كىرگارى رانە بردوو بۇ پرسو
 راوەرگرتتە . وهكو « تەرى تەو كىتپانە ناخوئىتتەره ؟ »

• چما : ئەم ئامرازە بۇ ئەو بەكاردىڭ كەتۇ بە جۇزىڭ لە شتىك
 كە يىغىتتە پاشان بە جۇزىڭى تر بىكە وىتتە وىگومانىت ھەبىڭ كەتۇ كە يىغىتتە كەت
 راست نە بوو . وەكو : « چما ئازاد نە چوۋە ئوتابىخاھە ؟ »
 • ئەدى : ئەمە جۇرە پىڭدا كرتىڭىكە . بۇ ئەو مەبەستەى كە دەشتى كۆيىڭر
 لىڭى پەشيمان بوو يىتتە وە . ئەدى نە تىخوتىندە وە ؟ لىرەدا دەپىڭ پىرسىارە كە
 ھەر - نەنى - بىڭ .

مەبەستى خوازەبى :

بىنچىكە لە مەبەستى دروستى پىرسىار كە داواى زانىنى شتىكە دەشتى
 پىرسىارە كە لەم مانا دروستەى خۇزى دەربىچىڭ مانا يەككى خوازەبى بىكە يەنى
 كە لە رستە كەدا دەردە كەوتى . ئەمەش ھەندىڭ لە مەبەستە خوازەبى يانە :
 • نىكولى : بۇ نىكولى كىردنە . وەكو نالى دەلنى :
 شىبىرى خەللى كەى دەكاتە شىبىرى مەن بۇ نازكى ؟
 كەى لە دىققەتتە دا پەتك دەعوا لەكەل ھەودا دەككا ؟
 وانە شىبىرى خەللى لە نازكى دا ناكاتە شىبىرى نالى ، ھەروەكو چۆن پە .
 لە بارىكى دا ناكاتە تال - داوۋەدەزى - نەنى . كۆران دەلنى :
 كام تاسە ؟ كام مەيل ؟ كام چاۋەنوارى ؟
 تەلىسماۋى يە ؟ وەك ھى دا ؟ دارى ؟
 وانە ھىچ تاسە و مەيل و چاۋەنوارى يەك وەك ھى دىلدارى تەلىسماۋى نى يە .
 بۇ چەسپاندنى مەبەستە كە . نالى دەلنى :
 وا زەن مەبە روخسارەى تۇ غائىبە قوربان
 بنوارە ، چلۇن چەسپە لە نىۋىدەبى تەرما .
 (چلۇن چەسپە) وانە زۇر باش چەسپە .

• بهرده وای ناخوشی به . تایه بهک ده لئ :
 تابه کهی قوربان بنالم من به نیش و درده وه ؟
 دهس به نه ژنۆ قور به سه ر دایم به رهنکی زهرده وه
 واته زۆر له میژ من به ده ست نیش و درده وه ده نالم و نه م نالینه شم
 هه ر بهرده وانه . ده با بهس بی !
 • کهورهی : سالم ده لئ :

چوومه سه ر زیافته تی مه لا به کری عالی جه ناب
 چ بلیم خه لکینه ؟ بۆم نایه ته بهر مه ددی حساب ؟
 چ بلیم ؟ واته هه رچی بلیم هه ر که مه . زیافته ته که له وه کهوره تره به
 کۆتهی من باس بکری و بیهه حیاو .
 • سوو بوونه وه . مه لا محمدي کۆبی ده لئ :

وا وه ژیر کهوترون به بی ده سه لات
 ره بی نه و ته و مه بۆچی وای به سه هات ؟
 مه بهستی نه وه نی به هۆی به سه رهاته کهی بزانی . به لکو ده به وئی کول و
 که سه رو سوو بوونه وهی خۆی بهم پر سباره ده بری .
 • حاجبانی : وه کو « نازاد . چۆن بوو نه هات بووی ؟ ! »
 مه به سه ست سه رسامی به که به
 • سه ر کۆنه و نام ژکاری . حاجی ده لئ :

بۆچی فهرموو به نبی نه مین
 اطلبوا العلم ولو بالصین ؟
 واته پتغه مبه ر وای فهرمووه و نپوش ده بی و ابکه ن و سه و فهرمووده به
 لانه ده ن .

چوارم : خۆزی (التمنی) ، داوای هاته دی یا کردنی شتیکی نازیرو

خۇشەويستە كە اوونەكەي لەوانە ئەين بېتە دى . ئەگەر لەوانە بىن بېتە
دى يا قەكەر برىواي واين دېتەدى لە خۇزى دەشۇرى و دەبېتە ھېش
- كە باسما كىرد - خۇزىش دوو جۇرە ؛

۱ - يا ئەو تە خۇزى بە شتىك دەخوازى كە رابردوو تازە تەتاقەت
ئاكەپىتەو . وەكو برىا دوئىن بچومايە مالى مامم . (تازە دوئىن
رابردوو ئاكەپىتەو . ھەركىز ئاتوانى لەم دوئىن يەدا بچىتە مالى مامم .
بۇرە ئەمە دەبېتە خۇزى .

۲ - يا ئەو تە خۇزى بە شتىكى رانەبردوو بخوازى كە ئەستەم بىن بېتە
دى . وەكو : « وای دەنا سەفەرىكى سەر مانگم بکردايە ۱ » ئەم
خۇزى يە حالى حازر ئەستەم بۇ تۆ بۇرە تەت نايەتە دى .

ئامرازە كانى خۇزى :

- خۇزى - خواستىن بە ھۆى كەلىك ئامرازەو دەبىن . ئىمانە مەندىكىان :

• خۇزكە (۱) (خۇز يا ، خۇزى ، خازل) وەكو :

خۇزكە ئەمزانى تۆ بۇ

وا خۇت ئەكەي رەنجەزۇ

• برىا (۲) (برىا بە برىاين خۇاى) . وەكو :

برىا ھەر ئەمدىباي . دېتم ئەمنا سىباي

• كاشكى (كىشكا) . سالىم دەلن :

ئەمىزۇ بۇنۇ خالى ئەم خەلكە نمونەي مەحشەرە

كاشكى دەتدى لە تابوتتا جەمىي مەزدومان

(۱) كورد دەلن : دارى خۇزكەي بىن بەرە

(۲) كورد دەلن : (برىا) يان چاند شىن ئەپو

پېنجه م : بانك (النداء) . نه و په كه ته كه ر بانكي گوينكر بكت ، وا
داواي لن بكت هوشيار پسته وه و بچته لاي . وه كو ه هز مام جرتبار وه
نه ختن لام دانېشه . نه مهش ماناي دروستي بانكه . خو نه كه ر بانكه
بو نه و مانا دروسته په نهين بهلكو بو مه بهستي تر ين كه له رسته كه
دوره كه وي نه و حله ده پسته مه بهستي خوازه يي ... له مه ولا نه ختن با .
ده كه ين له كوردي دا بانك كردن به دوو چور دهين :

۱ - بهين نامراز . وه كو : هينم ده لن :

وږه مه يگير نه وشو خه سي دل كه م كه م

لووژه وم به رده سه ري نامه وي چورعه يي كه م كه م ۱

له م چور ، بانكه دا ته نيا به كوراني په رده و ناوازي دنكه وه بانكه
دوره كه وي .

۲ - به نامراز . نه مهش وا دهين كه نامراريك بو بانك كردنه كه

كار پتن . وه كو سه لام ده لن :

نه ي م له كه وه بوچي دامواي ؟

بوچي وا كه وهو شين هلكه راوي ؟

نه و نامراز نهش ده كرينه دوو چور ، به پني شوينيان له رسته وه .

۱ - نه و نامرلزانه ي له پيش بانك كراوه دين . نه مانهش هه نديكيا

نه ي : ين كه س ده لن :

نه ي وه تن مه فتووني ترمو شيوه تم بير كه و نه وه

وه ختن به ندي ي و نه ساره ت ين به به ندو كونه وه

ه هز : دلدار ده لن :

سه لامو ه ليك ، هز كاكي ناو دير

ه ليك سه لام پياده ي نه نيا

ھۇ ھۇ . (ئەمە بۇ دورە) . (ھۇ ھۇ مام ھۇمەز ۱)
 ۲ - ئەمە ئامرازا ئەمە دەپنە باشكىرى بانككراۋە كە . ئەمەش ھەندىكىيان
 (۱) بەزۇرى بۇ ناۋى تاكى ئۆرپىنە بە كار دى . ۋەكۈۋى زىۋەر دەلن
 مامە ھۇمەر سەد شوكر تۇ قوۋەت ۋە جاھت ھەپە
 ھەر لە دى يەك چەند پەزۋ ھەردو بەراۋىشت ھەپە
 بىن كەس دەلى :

كوردە تاكى بىن خەبەر بى نوسنت بىن ھارىپە

(بى) . بۇ ناۋى تاكى مەيىنە بە كاردى ۋەكۈ :

كېچىن ھەستە بېچۇ قوتابخانە

يا ۋەكۈۋى : (پورۇ ، ژىن ، حورمى ، كەورى)

(يەنە) لە كەل ناۋى كۇ بە كاردى ۋەكۈۋى زۇرپە ھەرە زۇرى

خەيرانە كوردى بەم شىۋە دەست بىن دەكات « براينە ، برادەپىنە ۱ »

سەرنج : جارى ۋا دەپنە بۇ چەخت ۋە تەنكىد دوو ئامرازى بانك

پىكەۋە دىن يا يەككى لە ۋانە لە پىش بانككراۋە كە دىن ۋەككى لە

ۋانە دەپنە باشكىر ۋەكۈۋى زىۋەر دەلن :

ئەمە كوردپەنە ئەمە ھەردپەنە

بادەس لە ناۋ دەست كەپن ھەمەۋو

ھەبەستى خوازەپى

كوتمان ھەبەستى دروست لە بانك كەردن ئەۋەبە

يەككى داۋاي ھوشيار بوۋنەۋە ھاتنى كۆيكر بىكات بۇ لاي بەلام زۇر

زۇر جارى ۋا ھەپە ئەمە « يە دىژ دەپتەۋە دەپتە « ۱ »

ۋەكۈۋى بىن كەسا « لىما » « سالما »

چار واده بئى كه بانكك لىم مانا دروسته ده شۇرى و ماناو مەبەستىك
دەكە يەنئى ، يا قەكەر مەبەستى پىن مانا يەككى قرء كه لىپەستە كەدا دەر
ئەویش دەكوترى بانكى خوازەبى

ئەمەش ھەندى لىو مەبەستە خوازەبى يانەى بانكك :

• دل لى سەندى : وەكو : كوربەستە دىستى خوتان بوەشتىن ا »

• ھاندان . وەكو : بىن كەس دەلى .

سەدى بىستەمە كوردە غىرەتى لى خەو راپەرە ھەلى ھىمە

• شىن . وەكو : سەلام دەلى :

كولپىل و شىنە ئىشم بەنۇرە رۇلە رۇ رۇلە

دەستە ئەژنۇ بووم بووم يەكۆتەرە لىم دەشتە چۆلە .

• داخو خەنەت . كاكەى فەلاح دەلى :

ئەى دل وەكو من بئالە

بكرى بۇ ئەو چوار مئالە

• سەركۆنە : مەلای بکۆبى دەلى :

ئەى كوردى ئەفاسى خانە وىران

وەى ھەبدى زەلىلى شىخو پىدان

• وە بىرھىنانەو . كامران دەلى :

دایە تۆ مەنت بۇ پەرورەدە کرد

بۇ خوشى خوت بوو یا بۇ كەلى كورد .

پوختەى بەشى يەكەم چەند سەرنجىك :

پوختەى ئەم بەشە ئەو یەكە خەن نووسەرىك شىوازی تاپەنە

ھەبە لى نووسىندا ، وە ھەموو شىوازیكىش یا دۇكەویتیە قالپى خا

به دږشتن دهرده برئ . خه بهر نهويه راست و درؤ هه لبرئ . دږشتن نهويه راست و درؤ هه لبرئ . دږشتن دووچؤره : داخوازی و يتله داخوازی . داخوازی به که پينج بهش ده کريته وه « فرمان ، نه ميستن ، پرسبار ، خؤزی ، بانگ » . هريه که له مانهش مانايه کی دروست و چهند مانايه کی خوازه یی هه به که له رسته که دا دهرده که وئ .

په يوه ندى خه بهرو دږشتن :

زؤر چار واده بئ هه ريه که له خه بهرو دږشتن له مانای دروستی خؤزيان دهرده چن و له باتی به کتر به کاردين و مه بهستی به کتر ده که به نئ . واته جارى وا هه به خه بهرينک مانايه کی دږشتن تيدايه و جارى واش هه به دږشتنک خه بهرينک ده که به نئ .

• جارى وا هه به رسته يه که خه بهرو دږشتن ده که به نئ . وه کو (مادام دهخوينى سه رکه وى ۱) واته « بهخوينه تا سه رده که وى . » جارى وا هه به دږشته که فرمانينکی تيدا بئ و فرمانه که زؤر توند بئ و بهخريته قاله خه بهرو وه . وه کو ناغايه که به فرمانچينک بلئ : « بهيانى ده چيته بازار » واته ده بئ به چيت .

• يا وا ده بئ خه بهرو که فرمانينکی تيدا بئ به رامبه ر به که برايه کی که ورو ته که ر ئو ريزو ني احترام خؤی له شيوه ی فرمان - دږشتن - دور بخاته وه و بيخاته قاله خه بهرو وه . وه کو :

(جه نابت کتبيبه که ت نه دى) له باتی (کتبيبه که بيينه ۱) يا واده بئ ته که ر مه بهستی هوشيار کردنه وه کويکر بئ و خؤی له دږشتن درر بخاته وه به خه بهرينک هوشيارى بکاته وه . نه مهش نه زاکه نئ تيدايه . وه کو مامه ستا به قوتابى به کانى بلئ :

(قوتابی ژیر کښته وځمې ناکات) نه باتی ز ډمته وځمې منځته

• هندی جار واده یی خه بهر ده که وینه قالبی د ارشته وه .

وه کو . (بخوینه وختیه تی ا) واته ډم کانه کانی خویندنه ا)

• بهم جزره خه بهرو د ارشتن زور جار له جینگه ی به کترو که یاند

مه بهستی به کتر به کار دین . .

پښتانه ولس ته شی گردنه وهی رسته

له زمانې کوردی دا هر رسته په کی ده یگری له کومه له ووشه په ک
پیک دیت . له بکرو کرداری ته واکرو نامراز پیک دیت . جا لیره دا
نیمه وه کو ریزمانتو ویک له شی گردنه وهی رسته نادوین ، به لکو له
سروچه وه پاس ده کین که په یوه ندی به ره وانبیژی رسته کوه هیه .
بۆ نه مهش نیمه چند باسینکمان دیته پیش که به پی دهره وه توانا
لن یان ده دوین . نه مهش هندی که لهو باسانه کی که به پیویتی ده زانین
لن یان بدوین . (ناوهیتان - جا هی بکر بن یا کردار - لا بردن -
جا لا بردنی بکر بن یا کردار - پاش وپیش کردن ، تایه تی . .)

په کم : ناوهیتان

ناوهیتانی بکر : زور جاری وا هیه رسته په کی پیویتی به
ناو بردنی بکر نی په به لام قسه کور له کهل نه ماش دا ناوی هردیتن .
نهم ناوهیتانه خرمه تی مه پستیکی قسه کور ده کات که ده یو پیویتیته
دی . نه مهش هندی لهو مه پستانه :
• بۆ جهخت کردن له هر بکره که . وه کو :
(هر نهو بوو هات . هر نهو بوو نیه که ی رای کی کرد ، هر نهو
بوو نیه کی له تنکانه دا رزگار کرد .

بن کس ده لن : تۆ چیت من کوردم نه ته وهی کوردم
• بۆ دریژدان به قسه که تا کونکر کوئی راینلن . جا نه مهش چ له هر

بابه بهرزه، کم زکمر بیه، چ له بار خۆشه و بستی

پ / نه مه چیه به دهسته وه ؟ و / نه مه کتیه .

له وه لام دا نه وه نده بهس بوو که بلن ی (کتیه) به لام که نادی بکارت
هیناو کوت- (نه مه ...) بۆ نه وه نه درێزه به که به دهی . بزی هه یا
زیاتریش درێزه به که به دهی و قسهی تری به ده مه وه بکی . بۆ
نه وهی که که پرسیاری نه و شتانهی لێ کردین ، یا به ته مابن تو شتر
وای بۆرون بکه یته وه . وه کو له و لامی پرسیاره که ی پێش وودا بلن ی
و نه مه کتیه که بێ نیش بووم ده یخوینعه وه .
• بۆ پێشاندانی که وریه یی بکه ر . وه کو :

پ / نه ری نازاد هانه وه ؟

و / به لن ، نه و بلیحه ته هانه وه .

له راستی دا نه وه نده بهس بوو بلن ی و به لن . یا و به لن ، هانه وه
به لام که کرت « به لن نه و بلیحه ته هانه وه 1 » تو بۆ پێ هه لکوته
نازاد رانه وه که هینا (نه و) وه سیغه تینکی باشیشت دایه پال ، ی
نه وهی له پرسیاره که داوای رونه کردنه وهی نه م لایه نه ت لێ کرا بێ ، ته
له خۆته وه واده که ی ، که وا ده که ی بۆ نه وه ته بلیحه تی و که وریه یی نازا
به کوینکر بکه یه نی .

• بۆ پێشاندانی سووکی بکه ر ، نه وهش هه ر وه کو نه وهی پێشو وایه
به لام له باتی سیغه تینکی بهرزه باش ، سیغه تینکی بهر خراب ده داته پا
بکه ری ناو هاتوو . وه کو :

پ / نه ری ره مو یان دایه دادکا ؟

و / به لن ره مزی که تشکه ریان دایه دادکا .

چکه له وهی که نه وه نده بهس بوو بلن ی (به لن) . یا (به لن دای

دادگا) . ناوی ره مزی هیتا و سیفه تیکی به دیخی دایه پال که که تنکرده ..
ده توانی له ویش زیاتر بدا به ده میوه و حوکه که شی باس بکا .. بیست
سالیان هاویشته ژووری) . نهم زیاده رویشتهش یو نه ویه که نه نیامی
که تنه که می در بخا .

• بۆ سه رسامی . نه کهر کارو کرده به کی وا درایتته پال بکه ر که
چینگه می سه رسامی بی . وه کو :

پ / تایا راسته نازاد شیرینکی کوشتوه ؟

و / به لئ راسته نازاد کوشتویه .

یا / به لئ نازاد خوی کوشتویه .

• بۆ نه ووی قسه که ماوه می پاشه که می له به رددم دا نه میتینه وه . نه ویش به

تایبه تی له دادگا و تۆمارگا و شایه دو که واهی و باسی یاسایی دا ده بی .

وه کو نه ووی که دادور له شایه تی پرسى :

تۆ دیت چه تۆ هلزی کوشت ؟

ده بی بلئ : « به لئ دیم چه تۆ هلزی کوشت . »

واته ده بی ناوی (چه تۆ) بیئ و تۆمار بکری . نه کهر شایه ده که ناوی

نه میتن و هه ر به و نه ده وازیئ بلئ کوشتی . (یا به لئ هلزی کوشت .)

پاشان ده توانی پاشکه ز بییه وه و بلئ مه به ستم چه تۆ نه بووه ، سه سو بووه ..

به لام که ناوه که می هیتا تبدی ده رفه تی په شیمان بوونه وه و پاشکه ز بوونه وه

نامیتن .

ناوهیتانی کردار :

مه به ست له کردار ، هه ر ته نیا کردار نی به به لکو کردار و پیوه نه ده کانی

کرداره . که له فارسی کوزاده می پنده لین .. کرداریش وه کو بکه ر ،

زۆر چار وادەبىي كە رستەكە پىئويستى بىلە ناھىتئانى ئىيە بەللام لەم
ئەمەشدا قەكەر ناوى ھەر دىنن . كە ناويشى دىتن مەبەستىكى پىن ھە
ئەمەش ھەندى لەو مەبەستانە .

• بۇ پىشانىدەنى كەمزانى كۆيىكەر . ۋەكەر ،

پ / كى بەرپىۋەبەرى كۆۋارنى كەلاۋىز بوو ؟

و / سەجەدى بەرپىۋەبەرى كەلاۋىز بوو .

لە راستىدا ئەۋەندە بەر بوو بلىن - سەجەدى - بەللام كە كىردا
دووپات كىردەۋە ناوى ھىتتا . بۇ ئەۋەى بوو كەمزانى كۆيىكەر پىشانىدا
جارى ۋا ھەيە لە كاتى ۋەللام دانەۋەدا بۇ - سەجەدى رىز كىردىنك بى
پىرسيارە كەردە كەدا . لە پاش ۋەللام دانەۋەى تاراۋى پىرسيارە كەو
ھىتئانى كىردار ، ھەمان پىرسيار دووپات دەكەنەۋە ، ۋەك ئەۋەى بە چا
خاۋەنەكەى داۋىداتەۋە ۋايە دەلن :

د سەجەدى بەرپىۋەبەرى كەلاۋىز بوو . كى بەرپىۋەبەرى كەلاۋىز بوو
• ئەۋەك كۆيىكەر بە تەۋاۋەتى لە مەبەستى قەكەر نەكەت .

دوۋەم : لاۋىرەن

زۆر چار وادەبىي كە لە كاتى نوۋسىن ۋ ئاۋاۋەن دا جىككايەك پىئويستە
بە ناۋىرەنى بىكەر يا كىردار يا تەۋاۋەكەر بىن بەللام نوۋسەر بە ئەنقە
لاي دەۋاۋە ناوى ناھىتئ . چۈنكە مانا كە لە رستەكەۋە ديارەۋ ناۋىرەنى
زىادە دەزانن . ۋاتە بەھۋى ئەۋ ۋوشانەى كە . كۆيىرەن ماناۋى ۋوش
نەبىزراۋە كەنەش دەردە كەۋى ۋ ئىتەر پىئويست بە كۆيىرەن ئەۋان ناكەت
لەردەدا مەرجە بىن ناۋىرەنى . ئەۋ شەنەش كە لادەبىرەن مانا كە ھەر دەربىكەر
ئەكەر دەرنەكەۋى دەپىتە مەيلەر مەتەل .

لا بوردنى بىكەر : كە بىكەر لە رستەدا دەبرى ، بۇ مەبەستى ئايىپەتىيە.

ئەمەش ھەندى ئەو مەبەستەنە :

• بۇ ئەوئى بىكەر لە تام و بۇ ئەكەوتى ، چونكە ھەندى شت ھەيە ناوى
زۇر بىن خىترى نامىنىن وەكو : (ئەوئى چاكە بىكا دىتەوئە رىئى)
دەبوا بلىن ئەوئى چاكە بىكا - چاكە كە - دىتەوئە رىئى .) بەلام بىكەر . كەى لا برد
كە ووشى (چاكە كە) يە بۇ ئەوئى تامى ئەبىرى .

• ئەكەر دەرفەتە كە تەنكە بىن و ماوئى درىژە پىندان ئەبىن يا قەكەر
خۇز ، خەز ئەكا درىژەى پىن بىدات و بىەوئى لە كورتى بىپىرتەوئە . وەكو :
باوكت چۆنە ؟ باشە

لە جىيانى (باوكت باشە) . كە بىكەرەكەى فرى دا بۇ ئەوئى بوو زوو
بىپىرتەوئە .

• ئەكەر دەرفەتە كە زۇر تەنكە بىن و قەكەر بىرستەن ئەوئەك ئەو
دەرفەتە كەمەى كە ھەيە لە دەست بىچن . وەكو ئەوئى برادەرىنكە
نوست بىن يا دانىشتىن يا وەستا بىن و زەبىنى پۇيشتىن و ئاكاي لە خۇزى
نەبىن . لەولاش مارىك بە تىژى بىچن . تۇ كە چاوت بەم دىمەنە
كەوت دەزانى دەرفەتەكە زۇر تەنكە و زۇرى نەماو مارەكە بىكا . ئەتە
برادەرەكەت ئىدى ھەر ئەوئەندەت پىن دەمىنىن ھاولار بىكەى (مارە !)
بۇ ئەوئى برادەرەكەت ھوشيار بىتەوئە دەست و برىكەت بىكات و خۇزى
رەزگار بىكات . بەلام ئەكەر تۇ ناوى بىكەر بىتىن و بەدى بەمە دەمىوئە
باسى بىكەى دەرفەتى ھوشيار برونوئەى برادەرەكەت نامىنىن .

• ھەندى چارى وا ھەيە كە قەكەر بە ئەنقەس ناوى بىكەر ناھىتىن بۇ
ئەوئى ھەر كاتن وىستى يا ناچار بوو ، بىتراننى پاشكەز بىتەوئە . ئەكەر
بىتەوئى جوين بە كەبراىەك بەدى و بلىنى (خۇزى يە ۱) لىرەدا تۇ ناوى

کابرات نه مینا . بویهش نایوت نه مینا تا هر کانن ته نکاو بروی یا درست
که یشتن بترانن حاشای لن بکهی و بلنی من له کهل فلانم نه بوه لسه کهل
فیسارم دا بروه .

• نه کهر سزگینس په کت لابن و بته بوی ۰۰۰ زووترین کات نیم سزگینس په
بکه په نیت . ویکو نه ووی که مند الیک ناجح ده بن ههرا ده کات بؤ ماله ووه
ده لن . ناجح ، ناجح (

لابردنی کردار :

کردار بؤ که لن مه به ست لاده بری و ناوی ناهینری .

نه مېش هندی له و مه به ستانه :

• که گوته کهی زیاد بئ و نه گوتی نه یته هوی شیوانی ماناکه .

پ - چهند کس مانن ؟

و - دوو . یا دوو کس .

• بؤ جهخت و به هیز کردنی ماناکه کوران دین :

فرمانن فرمانن

نهی کومل بؤ دوردی بیچاره

چاره په ک دهرمانن

واژه : فرمانن بدوزنه و چاره په ک بکهن دهرمانن ناماده کهن

کرداره کان له شیره که دا فری دراوڼ . نیم فری دلنه ماناکه به هیز

کردوه . بن کهر ده لن :

سدهی بیستمه کورده غیده تن

له خه و راپه ره ده لن هیمه تن .

بەسبە نەزانىن ، عىلمى ، سەنئەتى
 سووكى ھەتا كەي ناوتى حورمەتى ،
 • كە مانا كە بە ئەقل و لىككەدەنە دەرك بىكرى و پىيوست بە ووشەو
 ناوېردن نەكا ، وەكو :
 پ - كىت ھەيە ؟

و - تەز ،
 واتە : تۆم ھەيە . بەلام كە كوتى تۆ ، تى دەكەين مەبەستى چىيە و
 پىيوست بە ناوېردنە كە نامىنى .
 • ئەكەر بىت و ناوېردى دووپات بوونەوە بى . چا بۇ ئەوۋى قەكەر
 خۇى لەم دووپات كەردنەوۋە رزكار بىكات چارېك نەاۋى دىتىن و چارى
 دووم ناۋى نابا . وەكو :
 مەنىش چووم و براشم .

واتە مەنىش چووم و براشم چوو .
 چوونەكە چارېك بۇ - مەن - و چارېك بۇ - برام - ، بۆيە ھەر تەنيا
 چارېك ناۋى چوونەكەي ھىناو ھەر دوو بىكەرەكەي كىراپەوۋە سەر ئەو
 كەردارە ، يا ئەو كەردارەى دا بە ھەردووكيان . نالى دەلى :
 ئەو چاۋ غەزالە تەتەراتى سەرو مالە
 ئەو نىركزە كالە نەمنى ھىشت و ئەكالا

سەيھەم : پاش و پىش كەردن

لە زمانى كېردى دا رستە لە چەند بىنەرەتلىك پىك دى و ھەر بەكىكىش
 لەمانە لە داپشتى رستەى كوردى دا جىنگاى تايبەتى خۇى ھەيە . بەلام
 ھەندى چارى وا ھەيە كە ئەو مەزانە لە جىنگاى خۇيان دەجولان و

ده خړته شویتى ترهوه ، جا جولانه که یا بهرهو پټه یا بهرهو پاش
 واته نهو بنه زه تهی که قسای لیوه ده کرځی یا له شویتى خزی بهر
 پټه وه هله ده کزوری یا بهرهو دواوه . بهلام نیمه لیره د زیاتر مه بهرست
 پټه که واته ... ره که زو بنچینه کانی رسته ، چ بکه ر بڼ چ کردار بو
 چ تهوار کهر که پټش ده خړی به مه بهرستیک پټش ده خړی . ته مه
 هندی لهو مه بهرستانه :

• ده شتی نه وهی پټش ده خړی خوشی و مزگینى په کی تیدا بڼ . و
 پده میرد دهلن :

هاتن شهیده کان به جل و بهر کی خوینه وه

دایکی وه تنه د هه له سلاویان به پټه وه

له رسته ی په کهم دا ده بوا بلن « شهیده کان هاتن » بهلام له بهر نه
 هاتنى شهیدان خوشی و مزگینى و که وره یی تیدایه بایه خى خستوته .
 ووشه ی (هاتن) ی پټش شهیده کانی خستوه .

• ده شتی ناخوشى په که هه بڼ . بو نه مهش نهو ره که زه ی ناخوشى و
 ده که به نڼ پټش ده خړی تا به زووترین کات بیکه به نڼ . بهلام دهل
 هاوار نه کا دایکی وه تنه

وا کبان نه دا پایا بکه ن

ده بوا بلن (دایکی وه تنه هاوار نه کا) بهلام له بهر نه وهی هاوار کرد
 ناخوشى و په ژاره و فریادی تیدایه ، پټش خستوه و نا کونکر به زو و
 کات لهو ناخوشى به بکات . که نه مه هه به ، نه وهش هه هه به
 قافیهش لیره دا ده وری خزی له پاش و پټش خسته که دا دیوه .

• بو تاییه نڼى . نه کهر پټ و پټش خسته که په یوه ندى په کی تاییه نڼى و
 دوو شت بچه سپینى . وه کو هینى دهلن :

که رچی تووشی ره انچه دؤبی و حاسره و دهر دم نه من
لهت له دست نه چاره سینه نابهم مردم نه من

له نیوهی یه کهم دا ده بوا بلن (که رچی نه من قووش ...) به لام نه و
تووش بوونه کهی پیش خستووه و - نه من - ی دوا خستووه ، چونکه کرنک
لهم رسته یه دا پنهان دانی تووش بوونی نه و به ره انچه دؤبی و حاسره و
دهر د ، له نیوهی دووهمیش دا ده بوا بلن « نه من مردم » به لام نه و
مهرده کهی پیش خستووه و بهم پیش خستنهش مردایه تی یه کهی تاییه تی
کردووه به خزیه و . واته مردم نه من نهک هیچ شتی تر .

چوارم : تايبه تي (القسم)

- (تايبه تي) وهك زار اووه يكي ره وانبيژي به وه دهوترئ كه شته
 (سيفه تيك) تايبه تي بكي نه كه ستي يا شتي و نهو له بهر هر ت
 خزي نهو په يوه ندي بهي له كهل شته تايبه تي به كه دا هه يي ... وه كو (كور
 نه يي كهس شاعير ني به) ايزه دا سيفه تي شاعيريتي تايبه تي كراوه به
 كوران . دواي كوران شاعيريتي بؤ كهس نه ماوت وه . هر كوران به
 شاعيره و براه وه . لهم نه وونه دا نه شانه مان بؤ دهرده كه وي :
 ۱ - ليزه دا باسيك هه به كه تايبه تي كردني شاعيريتي به به كوران .
 باسه له ره وانبيژي دا پني ده كوترئ (تايبه تي) .
 ۲ - لهم باسه دا شتي هه به كه شاعيريتي به تايبه تي كراوه به كه سيكه
 شته كه شاعيريتي به - پني ده كوترئ : (تايبه تي - المقصور) .
 ۳ - نهو كه شش كه شاعيريتي به كه هر بؤ ته وه و ليزه دا كوران به
 ده كوترئ (تايبه تدار - المقصور عليه) .
 ۴ - (تايبه تي) و تايبه تدار) له زانستي ره وانبيژي دا پنيان ده كوت
 (دوولاي تايبه تي - طرفا المقصر)

دابش كردني تايبه تي

چوزه گاني تايبه تي (به كيونري دروست و دانه پال)

تايبه تي دوو چوزه . دروست و نادرست . يا له باتي نادرست كه دانه
 به كاردني . قز كه شتيك تايبه تي ده كه ي به شتيكي تروه . نه تايبه
 كرده يا له راسته قينه و واقع دا دروست و شتي تر هه لباكري ، يا نه
 دانه پال - اضافه - دروست كراوه و شتي ترش هه لده كرتي . چوري به آ

تایبه تی دروسته - قصر الحقیقه - جۆره دووم تایبه تی دانه پال -
قصر اضافه -

۱ - تایبه تی دروست : نه وه به که نه و په یوه نندی بهی له نیتوان (تایبه تی) و
(تایبه تدار) هوه هیه شتیکی راست و دروست بڼ و اهو به دهر هېچ
شتیکی هه لنه کړئ و به هېچ جۆری تر لیک نه دریته وه . وه کو (ته نیا
مانکی شوبات بیست وهشت یا بیست و نۆ رۆژه) .

پنوه نندی نیتوان (مانکی شوبات) و (بیست و هشت یا بیست و نۆ رۆژ)
په یوه نندی به کی دروسته . چونکه له راست و واقییش دا ههر وایه و هېچ
مانکی تر نه یوه و نابڼ که (بیست و هشت یا بیست و نۆ) رۆژ بڼ .
ته وانه ی تر یا سی یاسی ویه ک رۆژن یا وه کو :
((ته نیا روبری دیجله به ناو به غدادا ده روا))

لیره دا روبریک هیه و ناوی دیجله . نهم روبره تایبه تی به به شاریک که
به غدا به نهم په یوه نندی به کی دروسته ، وانه تایبه تی دروسته - چونکه
بیجکه له دیجله هېچ روبری تر نی به به ناو شاری به غدادا بڼ په پری .
۲ - تایبه تی دانه پال : نهم جۆره تایبه تی به نه وه به که شتیکی تایبه تی بڼ به
شتیکی تر و نه و په یوه نندی به بڼ بۆ شتی تریش تیپه پری . وه کو :

(مهر نازاد زیره که) لیره دا زیره کی هیه و نازاد هیه زیره کی تایبه تی لراوه
به نازاد نه که ریښه سهروا قیغ و راستی ده بینین خه لکی تریش هه ن زیره کن
به لām نه وه نده هیه که تۆ زیره کی تایبه تی ده که ی به نازاد مه به ست ته وه به
له چاو یه کښکی تر یا چهند که سیک کی تره وه تایبه تی بکه ی به و ، نه که نا به
شیره به کی کشتی ووری بکری خه لکی تریش هه ن وه کو : نازاد ، زیره کن و
ره نکه له ویش زیره کترین .

یا وه کو . (شیرزاد ههر شپهر ده نووسی) . مه به ست ته وه به که به خندان

(جا هر چن بن) نانورسن ... نهك هېچ كارو كاسې ناكا خايرى نووسين
وانه بؤ شتى تر تن ده پېرئ وه كو خواردن ، خوار دنده . يارى كردن
خويندنه وه . بهلام بؤ يهك شت تن ناپېرئ كه ئويش په خشان نروسينه

جوړه گانې تايبه تې (به گويړه ي هاردوولا)

تايبه تې : چ تايبه تې دروست بئ و چ تايبه تې دانه پال ، له دوو سيغه
مهوسوفه دوو جوړه . يا سيغه تايبه تې ده بئ به مهوسوف
مهوسوف تايبه تې ده بئ به سيغه . (مدهست له سيغه و مهوسووا
نوه ئي به كه له زانستى ريزمان دا مديه .

۱ - نويه سيغه تايبه تې بئ به مهوسوف . وه كو :

(هر من ناشادم) . ليره دا سيغه تايبه تې ناشادى تايبه تې به به - من
سيغه تيش كه تايبه تې ده بئ به مهوسوف . نهم تايبه تې بوونه يا به دروس
ده بئ ، يا به دانه پال .

۱ - به دروستى . وه كو : (نوه ي بالدار نه بئ نافرئ) ليره دا سيغه
فريش تايبه تې كردووه به بالدار . غيړى بالدار نافرئ .. واته فريشه
بؤ غيړى بالدار تن ناپېرئ . مدهش تايبه تې دروسته .

ب - به دانه پال . وه كو : (هر كوران شاعيره) . سيغه تې شاعيره
تايبه تې به به كوران . نهم تايبه تې دانه پال چونكه ينجكه له كوران
خه لكى تر هن كه شاعيرن . بهلام شاعيرتې كوران - به راى قه كه
به سر ، ندان دا زاله .

۲ - نويه به كه مهوسوف تايبه تې بئ به سيغه ... وه كو (نازاد تا
خويندواره) . ليره دا مهوسوف - نازاد - تايبه تې كراوه به سيغه
خويندواره - .. ليره دا ديسان كه مهوسوف تايبه تې ده كړئ به

سېفەت تەم تايبەتى كۈردنە يا بە دروستى دەپچ يا بە دانەپال .

۱ - بە دروستى . وەكو : (ئادەمىزاد تەنيا لە سەر زەوى دەۋى .)
 لىرەدا مەوسرۇف - ئادەمىزاد - تايبەتى كراۋە بە سېفەتلىك - ژيانى
 سەر زەوى - .. تەمەش تايبەتى يەكى دروستە ، چونكە تىن ئاپەرى بە
 ژيانى سەر مانىكە يا مەربىخ يا رۇژ .

ب - بە دانەپال . وەكو : شىزىزاد تەنيا دىختۇرە ، لىرەدا مەوسرۇف -
 شىزىزاد - تايبەتى كراۋە بە سېفەتى دىختۇرى . تەم پەيۋەندى يەش
 دانەپالە چونكە دەشنى بۇ سېفەتى تىرىش تىن پەرى بۇ زىرەكى ،
 نازايسى ، دايسى .

جۆرەكانى تايبەتى : (تەنيا تايبەتى دانەپال بە كۆپرەكى بارى)
 كۆنكەرەۋ .) بە كۆپرەكى بارى لىكىدانەۋە بۇچۇرنى كۆنكەر تايبەتى
 دانەپال دە كىرتتە چەند جۆرىك . بۇيەش كۆتەم تايبەتى دانەپال و بەس
 چونكە تايبەتى دروست لە پەيۋەندى بە دروستەكە خىزى كە واقىنىكى
 راستەقىنى ھەيە ھىچى تر ھەلناكرى و بە ھىچ چەشنى بىر لىك مادىتەۋە
 بەلام تايبەتى دانەپال لەبەر تەۋە بۇ شتى دىش دەپەرىتەۋە ، لىكىدانەۋە
 تىرىش ھەلدەكرى . جا بە پىنى لىكىدانەۋە كۆنكەر تايبەتى دانەپال
 دە كىرتتە سىن جۆر .

۱ - تايبەتى تاقانە : تەمە تەكەر كۆنكەر بىرۋاى . واپىن كە تەۋە پەيۋەندى يەى
 تە نىۋان (تايبەت) و (تايبەتدار) دا ھەيە ، ھەم (تايبەتدار) شتى
 دە كىرتتەۋە ھەم شتى تىرىش ، واتە بىچكە لە (تايبەتدار) شتى تىرىش
 مەن كە پەيۋەندى يەكەيان بەسەردا بىكش .

۲ - تايبەتى ئاۋەۋو : تەكەر بىرۋاى كۆنكەر پىچەۋانەى تەۋە پەيۋەندى يە

بڼ که له نيوان (تايهت) و (تايهتدار) هوه هديه ،
 ۳ - تايهتي کال : هغه نه که کونکر له بازه هه ورو نه بو او
 په بوه ندي نيوان (تايهت و (تايهتدار) هوه دوو دل بڼ . نه په تهاو
 برواي بڼ هه بڼ ، نه به تهاو ايش رته بکانه وه برواي به پنجه واندي پر
 نيستاش هم سڼ جزه تايهتي به درو نمرونه جياواز روون ده کهينه
 نمرونه يه کهم : نه کهر سيفه تايهتي بڼ به موسوف . وه کو : «ته
 هر خاني شاعيره . » ليره دا سيفه تي شاعري تايهتي کراوه به
 موسوف نيکه وه که خاني به . چا ليره دا نه کهر کونکر له کهل بيستي نه
 ته يه دا برواي وا بوو که راسته خاني شاعيره ، به لام شاعري ترش ها
 وه کو مه وله وي نالي و کوران . واته سيفه ته که بو موسوف قريه
 تي ده په بڼ نه و ده بيته تايهتي تاقانه .

خو نه کهر کونکر له و بروايه دا بڼ که خاني هر شاعري نه به به
 به کيکي وه کو مه وله وي يا نالي يا کوران شاعيره نه و ده بيته تايه
 نه ورو .

به لام نه کهر کونکر دوو دل بڼ له وه ناخو ته نيا خاني شاعيره يا نه
 مه وله وي يا نالي يا کوران ، نه و ده بيته تايهتي کال

نمونه دووم : نه کهر موسوف تايهتي بڼ به سيفه . وه کو
 « دلير هر ده خوښي ته وه » ليره دا موسوف ته هديه که دليره تايه
 کراوه به سيفه نيکه وه که خوښي ته وه به . نه کهر کونکر برواي واپس
 راسته دلير هر ده خوښي ته وه به لام هم تايهتي به بو شتي ترش تي ده په
 وه کو خه رتن ، پياسه کړين ، نه به ياري کړدن تايهتي تاقانه به . خو نه کهر برو
 واپس که دلير هر ده نوو سيته وه له که ده خوښي ته وه ، واته نه کهر برو
 نه و پنجه واندي پتو ندي به که بڼ ، نه و ده بيته تايهتي نه ورو . به

ئەگەر دوودل بىن لەوودا داخۇز دلبر ھەردەخوینتتەو ھا ھەردەنروستتەو .
ئەو کاتە دەیتتە تاییەتی ئال .

(تاییەتی)

لە زمانی کوردی دا

بىن گومان ھەر زمانیک ریکاو ئامرازو شیوازی تاییەتی خۆی ھەبە بـو
دارشتن و دروست کردنی تاییەتی . (تاییەتی) لە ئەدەب و زمانی کوردی دا
بە زۆر جزو بە ھۆی زۆر ئامرازو ھەبە دیتە دی . گرنکت یینیان ئەمانەن :
۱ - بە ھۆی بە کارھێنانی ئەفی و ھەلاواردن - استثناء - ھەو . ئەرەبە کە
لە پیش دا شتیک ئەفی بکەى ، پاشان کەسێ یا شتێ لەو ئەفی بەیتە
دەرەو تا فەرمانی ئەفی بەکەى بە سەردا نەکەن و بە تەنیا بھێتتەو ...
وہ کو : (کەس ئەھاو ئە کوردستان ، کەریدە ئەبن ..)

لە کوردی دا بە زۆری ھەلاواردنە کە پیش ئەفی بەکە دەکەوێ . لەرستەى
پیشوودا دەلین : کەریدە ئەبن ، کەس ئەھاو ئە کوردستان ، ئەمەش ھەندێ
ئامرازى ھەلاواردن ، کە شیوازی (تاییەتی) یان لێ دروست دەبێ :
• ئەبێ : ھەیلە کم ھەبە ھەیلانی ، لە ئاو بوخچەى سـولتانی ، خوا
(ئەبن) کەس ئازانی .

• جکە - بێجکە : (بێجکە) لە تۆ کەس ئاناسم .
• بەولاولە : لە تۆ (بەولاولە) ناچمە لای کەس .
• ئارازان : لەو کتێبە (بترازی) ھېچ کتێبی توت ئادەمن .
• بێلە : (بێلە) باوکم کەس یارمەتیم ئادا ،
• لێی دەرچن : ئازادی (لێی دەرچن) ھەموو قوتابی یان ھاتبوونە
قوتابخانە

• بێ (ئەبن) : ئالی دەلێ :

له لای من باو جودی ناسو نه چناس

کەسی تیندا ئی به ئهم سشاره (بئ تۆ)

۲ - ئهوهی ... ئهوه ده ور یکن وه کو من مه رج ده گنهرئ ، بزیه یا مه ر
لاکه ئی مشبه وه کو (ئهوهی کردی بردی) . یا هه ردوولای نه فی یه
وه کو : (ئهوهی نه کا ناخوا . .

۳ - به هۆی به کار هیتانی هه ندئ ووشه وه که تایبه تی به که ده رده خه
ده بچه سیتن . وه کو :

• ته نیا (ته نها) : پیره میترد ده لئ :

ته نها کاجووتی زیان ده نویتئ

کله چی کاکه لئ تیوه ده کلینئ

• بهس : کۆزان ده لئ :

نه له شارو نه له دئ

ئهم دی تکهس

وهك تۆ جوان بئ

تۆیت و بهس

• هیچی تر : وه کو د مژده چه ژکه کهی خوینده وهو هیچی تر .

• هه ر : حاجی ده لئ :

هه ر کورده له بهینی کوالو مه لله

بئ به هه ره له خویندن و کیتابهت

۴ - به هۆی به کار هیتانی هه ندئ ئامرازی لیکه ده رو په یوه ندی وه ک

• نهك : د نازاد قوتابی به نهك کریکار

• بهلام : د نازاد کریکار ئی به بهلام قوتابی به .

• بهلکو نازاد کریکار ئی به بهلکو قوتابی به

• - پشختن : زۆر چار وا ده بئ تایبه تی وا ده رده بهرئ که

ووشەى دەپ دوا بخرى پىش دەخرى . وەكو : كوردەم ئەمەن . واتە مەن
 كوردەم ئەك نەتەووەيەكى تەرى وەكو فارسی یا تورك یا چارەب .
 ٦ - بەکارهێنانى راناوى چوێ لەهاتى راناوى لكاو . وەكو . (ئەمە براى
 مە) . لە جىباتى (ئەمە براى) .

دېوەر دەلىق :

تايهەتى هاغى بەهەشتە غونچەى خەندانى خۆم
 حەسەرتى ئاوى حەياتە قەترەى كریانى خۆم
 لێرەدا راناوى (خۆ) دەورى پێشانى تايهەتى گێراوە . چونكە راناوى
 (خۆ - م - مان - ت - تان - ی - یان) دەوریکى تايهەتى دەکەین .
 ئەمە هەندى شێوازی دروستکردنى (تايهەتى) بوو لە زمانى کوردى دا .
 پێچكە لەمانەش گەلى شێوى تر هەن . بەلام تايهە بەو مەودە وازمان هێتا .
 نابێ ئەوەش لە بۆیکەین کە ووشەى تايهەتى خۆى لە خۆیەو ئامرازى
 بەکارو بەهێزە بۆ دارشتنى شێوازی (تايهەتى) . وەكو : ئەم کتێبە
 بە تايهەتى بۆ تۆ هێنارە . . . بە تايهەتى هاوومەتە سەردانى تۆ . .

بەشى سىيەم يەكسانى ، كورتېرى ، درېژېرى

يەكسانى : ھەر قەد نروسىن و ئاخاوتنىك دوو لاي مەيە ، ووش
گوزارە . ئەكەر قەكەر ووشەكانى سەروپەر بەقەد گوزارەكە بوو ،
گوزارەكەى بە ئەندازەى ووشەكان بوو ، بەو پەيوەندى يە دەكو
« يەكسانى » . (يەكسانى) وەكو تەرازوويەك وايە ئەكەر ووش
بەختە تايەك و گوزارەكان بەختە تا يەكەى تر تەرازووەكە راسە
رادەووستى . نە ووشەكان لە ماناكە زياترزو نە ماناكەش لە ووشەكان
دەكەيەن .

جا لېرەدا ئەم يەكسانى يە بۆتە پتومرو پارسەنگىك بۆ دەست نېش
کردى كورتېرى و درېژېرى . واتە كورتېرى لە چاو يەكسانى
كورتېرى يە ، ھەروەھاش درېژېرى .

لە يەكسانى دا ئىموانەمان كەلن زۆرە . با ئەم رستەيە وەربگر
« ئازاد پېرى بە سەيران چو ھەرامان . » ئىنە لەم ووشانەدا مانا
تايەتى وەردەكرين . . جا ئەكەر ھېچ ووشەيەك لەم ووشانە لا
ماناكە وەكو خۆى نامىنىتەو و ئەويش كەم دەكات كەوا بوو ووش
بە قەد ماناكەن . ، لە ھەمان كاتېش دا رستەكە پىچكە لەم مانا
مانايەكى زۆرتر ھەلناكرى .

كورتېرى : لە دەوانبېژى دا ئەو يەكە مانانى زۆر بە ووشەى
دەريېرى . واتە ئەكەر ماناو ووشەكان بەرانپەر بگرين ووشەكان لە
كەمتر بن و تەرازووەكە بەلای ماناكەدا بى . . ئەمەش ما بەمۆى لا

هه ندى ووشه ده بچ كه لا بږځنه كه يان كارڼاكانه سهر مانا كه ، يا به
تايپه تى - قصر - كړدنه وه .

كور تېرى له بهر نه دى كه ووشه كې متر به كاردېتنى ، هډول دده اتوله
نهمه به خه ست كړدنه وه دى ماناى زور بكانه وه ، بهم جوړه له كور تېرى دا
نېحاي ووشه كان زياتر ده بچ و مانا كه زياتر قبول ده بېته وه ووشه كان چكه
له ماناى ناشكرا سېبه رى ماناى په ناوه كى ترېش پنهان دودن ، نهمه ش
دورنه تيك باش يو كوڼكر دهره خه بېتنى تا به وزه ين و خه يالى بخته
لېك دانه وه دى ماناى ناشكراى ووشه كان و ماناى نه دى ديوى ووشه كانېش
بنډون ته وه . كور تېرى نهم سېفه ته خه ست و قوله دى هډيه بويه له شيردا
زياتر به كاردېتنى تا په خشان . چونكه شير زياتر روو له نېحاو ره مزو
خه ستى ده كات و په خشانېش پتر بابه خه لايه نى روون كړدنه وه ولېك كشانه وه
باسه كه ده دات له شيردا مانا و مېه سته كان له ته نېشت يه ك ده ترنجين و
ده چنه بار يه ك ، واى لى دى ديره . شيرينك چيكاى مانا يه كى زور زورى
تيدا ده بېته وه . نه كېر بېت و هه مانا مانا به په خشان دى دى چنده
ديريكي ده وى قا هه مووى ده كه وېته سهر بكاغز ...

به كور تى ، نهم پېشه قه شېكه ده وړيكي زور و چيكا يه كى به روى له
زانستى ره وانېژى دا هډيه . كه بچ زاناي ره وانېژى پا يه كى كور تېرى يان
به رز كړدنه وه و بارته قاي سهر اپاي ره وانېژى يان دانامه . چيغه نك ده لى ؛
« بوى هډيه نځتنى ره وانېژى له كور ت كړدنه وه و خه ست كړدنه وه دا
مېه سته كه بچ . يه كه م هډي بزوانى هه ست و سوزى پياو نه وه يه كه
زور ، به كه مترين ووشه و زووترين كات بكانه ته نجام . »

هه ندى زاناي ره وانېژى هارې و كوچا حظو ابن المقفع و اكشېن صېفى و
ابن سنان الخفافى و شبيب بن شهو مى تر له نهمه ايدان كه ره وانېژى

کوردیش هەر به سروشتی خزیه وه سهزی له کورت و کورتبهری بووه
 رقی له درێژدادهری و چه نه بازی بۆته وه . . کورد به همیشه هەر به دوا
 (کورتی بن کلک) و (کورت و کرمانجی) و (درێژی نه ده ینی)
 (زۆران بۆ کێمان مه لێ) دا که پاره و له کێرانه وهی باس و خوا
 دونهیادا نه بویستوه سهری کونکر به زۆرگۆتن بیه شینی « سهرحانه یه شینم »
 له و پڕوایه دا بووه « ته وهی کهس بن ئه لفه کی به سه » و « سه هه زار
 دووی به کاره » . بزیه همیشه کورتبهری له سه و نووسین دا به سه
 کردووه . شوکری فهزلی ده لێ :

(نالی) ش به کینکه لهو شاعیره ووردو قبول و وستایانهی که دوو
کردوته - سمنه تکاری به رزو وورده کاری به کی بن وینهی له داپشته
شیمره کانددا نواندروه . هه میسه ههولی داره که مانای زور و که وره به
ووشه ی که مو پچوک ده ربهری ، و شانازی پیوه کردوه ؛

خانی دہلی :

Scanned with CamScanner

جۆره گانی کورتبری :

کورتبری دوو جزره : به بن لابر دنی هیچ و دشه یهك به لابر دنی
روش یهك یا کز مه له ووش یهك .

۱ - کورتبری بن لابر دنی هیچ ووش یهك . پنی یس ده کوتری کورتبری
لانه پال نه ویه که ووشه کان مانایه کی زور بدن به دهسته وه دوی
لینکدانه وه شی کردنه وه ووشه کان یز کویکر دهرده که وی . یز نه وونه که
ده لنی « پیاری زانا تن ناکه وی . » تم رسته یه هیچ ووشی لن لانه براوه
به لام نه کدر لنی ووردینه وه ده یین مانایه کی قول و فراوانتر له وه
مه لده کری که نه نه ووشه کان پنهانی ده دن . چونکه پیانو که زانا بوو
دیاره له شت ده کات و زوو خزی نادا به دهسته وه . ههر رووداویکی
بیته پیش لنی وورد ده بیته وه هه لکیر وهر کیری ده کات و هه لی
ده سه نکینی ، خزو نه نجامه گانی دیار ده کات ، له مهش ده گاته نه وه که
خزی له رووی مه ترس رووداوه که پیاریزی و به مه رهش قهت تن ناکه وی .
یا وه کو : « سوار تا نه کلن نابن به سوار » ایزه دا هیچ ووشه
لانه براوه ، به لام تم ووشانه ی که هه لن لینکدانه وه دورو درتزه لده کری .
سوار تا نه کلن بن باکه ، به یخ به سواری نادا ، له سوار چاکی
نازالن . به لام که کلا نجا به چاویکی تروه سه بری نه سه که ی و مه شق و
مهیدانداری ده کات و له ترس کلان خزی ده خاته ژیر ووریایی و سه شتیکی
زورو ئیدی سوار یکی چاکی لن دهرده چن نه کدر نه کلا با ، نه و په نده ی
وهر نه ده کات و نه ده بوو بهم سواره .

۲ - کورتبری به لابر دن . نه ویش وا ده بن که ترازووی مانا که له بهر
نه وه دایله نکن چونکه ووشه یهك یا زیاتر له رسته که لابر این و لابر دنه کاش
نابن کار له مانا که بکات . نه کدر کاری تن بکات نابن کورتبری . .

کورتهری یۆیه کورتهری یه چوښه ووشه ګڼ ګڼو مانای ژورین داد
 به دهسته وه. نه ووش که له رسته که دا لاده بری دهش نامرازیک بڼ ی
 ناوینک بڼ یا سیفه تیک بڼ یا چوند ووشه یه ک بڼ... هتد...
 وا به کورتی باسی هندیکیان ده که یڼ :
 . لابر دنی نامراز : وه کو نالی ده لڼ :

موو سونبلی ناشته ، دور دانه ی ناسوفته
 دم خونجه یی نه شکوفته ، تن فکره کوږه یا کچ
 نالی لهم دیره هژراوه یه دا سن لیکچواندنې - تشبیه - ی هیناوه . م
 وه کو سونبولی ناشته ، دان وه کو دوری ناسوفته ، دم وه کو خونچا
 نه شکوفته ... لهم هدرسن لیکچواندنه نامرازی لیکچواندنې فری داوه که (وه)
 . به مه ووش لیکچواندنه کان پله یه ک زیاتر به ره به هیزی هه لکشاوژ
 بوونه ته لیکچواندنې ره وان - التشبیه البلیغ - (۱)
 . لابر دنی موزاف . وه کو : (ګوند هه موو تن که یعت)
 واته خه لکی ګوند. لیره دا (خه لک) که موزافه فری دراوه ماناک
 که م نه بۆته وه . هه وه کو خزی ماوه ته وه .
 . لابر دنی موزاف [الیه] . وه کو : (قاسپه قاسپی به یانیان خوش
 واته قاسپه قاسپی که وی به یانیان خوشه
 . لابر دنی مه وسوف . وه کو (تۆ نازای ۱) واته :
 (تۆ پیاوینکی نازای ۱)

. لابر دنی سیفه ت . وه کو « هه موو بالنده یه ک بیتچروی » خزی خوش ده
 واته هه موو بالنده یه کی . بیتچرودار - خاوه ن بیتچوو - بیتچروی .

۱ پروانه بهرکی په که می پروانه پیژی - بهشی لیکچواندن -

خۆش دەوئ .

مەرج . مەرجیش زۆر شەت دەگرتەو . « نامرازی مەرج »

کرداری مەرج وەلامی مەرج .

لا بردنی نامرازی مەرج وەکو : پەشینو دەلن

بچینە ئەدوریەو . ئە کۆن پەندی وا مەبو .

منیش لە زۆر مەردم چااند . بە زەلم بڕوا مەبو .

(بچینە ئەدوریە) واتە [ئەگەر بچینی ئەدوریەو]

لا بردنی کرداری مەرج وەکو (وەرن ، سەردە کەون)

واتە (وەرن ، ئەگەر بێن سەردە کەون)

لا بردنی وەلامی مەرج وەکو : وای دەنا بت دیبایە چی بە سەر

ماتەرو . واتە (بت دیبایە شتیکی نەشارو عاجباتی بوو دەد دی .

ئە . هەمیشە بۆ سەر سورمانە

۱ . یا وادە بێن رستەیکە تەواو لا بیری ئەورستەیش یا هۆیە ، یا بەر هۆیە

ئەگەر هۆیە وەکو : (پێم کۆت بخوینەو ، هەموو رایان لە

خویندەو کە ی بوو . واتە پێم کۆت بخوینەو ، خویندەو هەموو رایان لە

خویندەو کە ی بوو لێرە دارستە (خویندەو) لا براو . ئەو رستەیشە

کە ، ئۆتە هۆی رانی بوونی هەموو لایەك .

۲ - بەر هۆرە کۆو : (بۆیە نەتاردی بەیە کجاری بێ بەلکە بێتەو .

واتە بۆیە نەتاردی بەیە کجاری بێ بەلکە - بۆیە تۆم نارد - بێتەو

رستە - بۆیە تۆم نارد - لا براو . نەوش بەر هۆیە .

۳ . لا بردنی پرسیار . زۆر جار وا دەبێت قەسەر رستەیکە وا دیتن

وێکە نەو وای کە وەلامی پرسیارێک بێ ئەگەر چی پرسیار . کە

ئەش کراو وەکو :

(يارمەتى ئازادىم دا چۈنكى پىۋىستى بە يارمەتى بوو) .
 ۋەك ئەۋەدى كە پىرسىيىرى لى كرا بى [بۇ يارمەتى ئازادىم دا ؟]
 . ۋا دەپ رىستەيەك زىياتر لايىراپى . ۋەكو ئەۋەدى كە (كۆزى
 لى ۋەركىزىپانى (شازادەى بەختىيار) دا دەلى :
 (خۋاى كەۋرە فەرمىانى دا بە فريشتەيەك وتى :

- بېچۇ بە ناۋ ئەۋ شارەدا بېكەپتى دۈۋ شتى ھەۋرە بەنرخىم بۇ بىلۇ
 بۆم يىتتە ا
 فريشتە دلە قورقوشمەكەۋ لاشى پەرە سىلەكەكەى بۇ ھىتا .
 كەۋرە بە فريشتەى فەرمىو :

« - دەست خۇش ا چاكت ھەلپژارد... »
 لى دەۋى ۋوشەى (بۆم يىتتە) دا دەۋا بىلن « فريشتە چۈ بە
 شارەكەدا كەپرا چاۋى بە زۇر شتى بە نىرخى كەپت لى ناۋ ھەۋرە
 بە نىرخەكاندا دلە قورقوشمەكەۋ لاشەكەى پەرە سىلەكەكەى دەست ن
 كەرد ھەلى كرتن و « نىنجا پاش لىم ھەۋرە رىستانە يىتتەۋە سەر قە
 بىلن « فريشتە دلە قورقوشمەكەۋ لاشەى پەرە سىلەكەكەى بۇ ھىتا »

بەكار ھىيئەتلى كۈرتىپرى . بۇ ؟

بىن كومان نۇوسەر يا قەكەر كە پەنا دەۋاتە بەر كۈرتىپرى
 پېشەيەكى رەۋانپىژى و ئامرازىكى دەرىپىنى ھەست و نەستى دەر
 خۇى بەكارى دىتتى . ھۇى تايىپەتى خۇى ھەيە ئەمەش ھەۋدى (ۋە
 ۱ - ئەۋ رىستەيەى بە كۈرتى دا دەپژى پتەۋترەكۈزترەۋ بەش
 ۋ كارىكەرتەۋزىياتر كار لى ۋرۇژاندنى چۈشى دەرۋونى كۈنكر دە :

له بهرکردنی ئاسانه .

۲ - یا وا دهین ته کهر ماوهی زۆر نه بین و بیهوی رهزیلی به کاته که
بکات و به روشهی گهم ته ناههت بکات لیره دا هم کاتیکی زۆری ناوی و
هم ووشهش پاشه کهوت ده کات .

۳ - کورتبهری له بهر نهوهی له رستهی ئاسایی کورتیره مه بهسته که
خیراتر ده که به نانی بزیه هاسه که زووتر ده کانه ئامانج و باشت ده چیته
ته ئله وه .

۴ - جاری واش ههیه ده رفه ته که نه و دنده ته نکه ته کهر ماوهی
نهوهی بۆ نامینیتته وه به درژی باسه که بخاته پروو ئیدی ناچاره په نا
ده بانه بهر کورتترین شیوهی ده بربرینی مه بهست .

• - جاری واش ههیه ته کهر بزیه په نا ده بانه بهر کورتبهری
چونکه مه بهستیککی نایبه تی ههیه و دیهوی به یه کینکی نایبه تی بکه به نۆ
کوینکر: گانی تر تی یان نه کهن بۆ ته مهش ته نیا نه و دنده ووشهیه به کار دینن
که خۆی و بهرام به ره کهی له مه بهسته که بکهن و بایی نه وه پروونی ناکاته وه
که له هه که که نا شکرایی .

* * *

دریژ بیری :

دریژ بیری پیچه وانهی کورتیری به . آهوه به که ویشه کان له ما:
زیاتر بن . واته تۆ بۆ دهر بیری مسانیه کی تاییه تی ویشدی زاده به آ
دینن و لهم به کارهیناش دا مه بهستی تاییه تی خوت هه به ههر بۆ در
پندان و ووشه میتانی رووت به کاری ناهینی به لکو بۆ نهوته بهم و
زیادانه یا مه بهسته که زیاتر روون بکه یته وه نه وهك کویکر به ته وادی
نه ۲ یا باشتی بیچه سپینن و بیخه یته نه قله وه نه وهك کویکر نه و باوه ری
نه بن یا به وئ جهخت له سه شتیك بکریت و بایه خن زیاتری
بدهی و یا ههر مه به سنیکی تر . به کورتی دریژ بیری ده بن خن
هینانه دی ئامانجینکی ته که ر بکات . خن نه که ر غیچ سرودی تیدا ن
ته نیا دریژ بیری بن بۆ دریژ بیری نه و حه هه له ههر و سیفه
روان بیری ده ش وری و ده بیته دریژ دهری ... دریژ دهری و دریژ
فهر قیا ن ههر و هه سمانه .

دریژ بیری بۆ که لئ مه به ست به کاردی نه ههش هه بنی لهم مه به ستانه
۱ - بۆ روون کردنه وهی شتی ئالوز : وا ده بن که نه و قه
ده یکه ی ئالوزی به کی تیدا بن ، یا تۆ وا تن بکه ی ئالوزی به کی تی
کویکر له مه به ست حالئ نابن بۆیه په نا ده به یه بهر روون کرد
مه به ست که تا کویکر به ته وادی وهری بکری و به جوړی کی تری لیک نه دا
دلدار ده لسی :

نرخه ئاره وهی روونی ماندوویم
تیکه نانیکه . چ نان نانی جو .
نه ویش به بن دو :

لیره دا نه کهر دلدار بیکوتایه (نرخی ناره قه ی پروونی مان دوویم
 تیکه نانیکه) ولتوئی بوستایه و پروونی نه کردایه وه کوئکر لسه وانه یه
 واتن بکه یشتایه که ننو نانه نانیکه که نمه و پینخوری یی له که لدایه جا یو
 نه وه ی کوئکر شتی وای به خه یال دا نه یی و ته وو له حاله تی کا برا
 بکات ، هه ستاوه زیاتر پروونی کردو ته وه که نه و تیکه نانه نانی جویه . نهک
 هه نانی جویه ، له هه مو و پینخوری خوشی دونیه ادا دویشی نی یه نو
 تیکه نانه جویه ی پینخوا . دیسان دلدار دلن :

کهر پاره ت دوتن سوله م که

له سهر بهشی خوت هه رچه ندی بکا

لیره دا که ده لن توتن سوله م که ره نکه پیار وای یو بچن که نه و سوله مه
 له سهر حای بهروبوومی زه وی یه که یی که هه ردوولا به شدارن
 به لام وانی یه هه ر بویه شه دلدار زیاتر پروونی ده کاته وه که نه و سوله مه
 ده یی له سهر بهشی چوتیاری کلزل یی نهک تیکه پای به ره مه که .

۲ - ناوهر دنی شتیکی تاییه تی پاش شتیکی گه تی نه وه یه یه که م چار
 به گه تی بلسی شتیک بکه یی و پاشان باسه که تاییه تی بکه ی به به شتیکی
 شته گه تی یه که نه مهش که ده که ی یو جهخت و ته نکید کردنه له سهر
 به شه تاییه تی یه که ی شته گه تی یه که . دلدار ده لن :

خیرا هه ته وه به دوو به کی خوش

ووتی : به خیری یی . به خیری یی کینخوا

که کوتی (به خیری یی) نه مه شتیکی گه تی یه چونکه به خیره اته که هه مو و
 نه و که سانه ده کرتته وه که هه اوونه ته نه وئی کینخوا و غه یری کینخواش
 ده کرتته وه . پاشان به خیره اته که تاییه تی ده کا به کینخوا و ده لن
 (به خیری یی کینخوا) . نه مهش دیاره یو جهخت و پیندا کرتنه بکهر له

فرسانه چونکه چاره نووسی ئاره ق پشتنی دوازده ساله ی له ده ست گنځم
 ۲- ناو بردنی شتی کشتی پاش شتی تاییه تی نه و ده په پشان ناوی شتیکی تا
 بیهیت و پاشان باسی شتیکی کشتی بکه یت که نه و شته کشتی به شته تایه :
 که ی پشروش بکریته وه وه کو : «هه ولیر و هه موو شاره کانی کوردستان
 خۆشه » له پشفا ناوی «هه ولیر» ی هینا و پاشان کورتوویه هه موو شاره
 کوردستان که ئه م قسه یه ش هه ولیر که هه ر ده کریته ره جا که ناو بردنی ه
 وه ک شتیکی تاییه تی و پیش خستنی له سه ر شته کشتی به بو زیاده پین داکر
 چه خته .

۴- رسته ی هه لوه سته (جمله اعتراضیه) نه و ده په که که له ناو قسه کر
 هه لوه سته یه ک بکات و بۆ مه به ستیکی تاییه تی رسته یه کی لاوه کی بینیته پی
 که په یوه ندی راسته و خۆی به قسه که وه نی به و پاشان بکه ریته وه سه ر
 جارانی و پیندا بر و وه کو : سالم ده لێ :

له لای سالم ته که نه کله وه که ر شورب

به بێ تۆ دوور له تۆ سندانه ئیمشه و

رسته ی دووه نه و ده په که بلێ به بێ تۆ سندانه ئیمشه و به لام لیره دا ده یه و
 سندانه له یاره که ی دوور بخته وه و هاتووه له پاش « به بێ تۆ » هه لوه سته
 کردووه و قسه ی پچراندووه و کورتوویه « به بێ تۆ » ئینجا هاتووه سه ر قسه
 ته وای کردووه هینانی ئه م رسته ی هه لوه سته ی بۆ زۆر مه به ست ده بێ
 هه ندیکیان :

۱- دوعا و پارانده : نه و ده په که رسته ی هه لوه سته پارانده ی تیندا بێ
 نموونه که ی پیشوو دوعا و پارانده بۆ نه و بوو که سندانه که له یاره که ی دا
 یا وه کر زیوه ر ده لێ :

چه کی هەر مه له تن عهله و مه عاریفی بو ژیا نی خۆی

له ناو ئه مه یه ش خوا فهوتی بکا چه هله چه کی خه یله

پهسته ی هه لو - - - « خوا فهوتی بکا ، درها کردنیکه له چه کی خه یل و نه ته وه ی
ئیه که ته ویش چه هله زه ور چه هله که ی به لاوه نه وه نه ده پیه و به مه ترسی به
قه سه ی خۆی پر به و دروعای ان کردور که له ناو به چن ئه یه جا ها ته وه سه ر قه سه ی
خۆی و ته وای کردوه .

۲- پێشان دانی گومان و دوودلی به کو ما ژستا علاء الدین سجادی ده لێ :
(جارێ سه پانیه که ی خۆم نه که ر چنکم که وێ که لکینکمان نه بریت ، به لام پروام
پن به که دوو به ش به هه قی پیکار و باره دار و چه وری به سانا نه روا .
ته که ر نه یگرتبایه - نه که ر چنکم که وێ - نه و قه سه که ی لای مسز که ر به و
سه پانیه که ی هه ر ده بی و که لکینکشیان ده گرت . به لام که کو وێ - نه که ر
چنکم که وێ - نه م هه له وه سه کردنه کومان و دوودلی به ک په یدا ده کات
به رام به ر سه پانی به که .

نه مه و هه له وه سه تان بۆ که له ان مه به ستی تریش به کاردی ، که پنی ناوی
زیاتری به دوا دا به چین . هه ر ته وه نه ده له یین له دور دوا ری خۆماندا که لێ
پهسته ی پاوی هه له وه سه ته هه ن که له کاتی قه سه کردن و گه یه راته وه ی باس و خوا س و
ده مه ته قن دا ده کو و ترین و بوون به باو و که ر ته و نه ته سه ره مه و و زارا نه وه .
وه کو : « حاشا حازری - حاشا کی ته و چه و اع ته - په ر ژین بی - خوا
عه مر درێژی کا - خوا ده په نای خۆی گرت - به کوشتن چی - خه یله خۆی
نه یین - سه رت نه یه شینم - خرای لێ خۆش بی - جنی به ده شه ت بی
شه یان به له هه ت بی - به ره حه ت بی - خوا مه ر ته به ی که و ره کا -
هو و ر بی - خوا نه کا - خوا نه که رانی - کو ی شه ی تان که ر بی - بسم الله -

« بى ئۆيۈ ناخۇش - لە ۋوۋى تۇ ئەلېم - لە ۋوۋى - ھازىران ئەلېم - » ھ
 رستەى ھەلۋەستەى تىرىش كە لە كاتى قەسە كىردىدا بە كار دىن .
 ۵ - دووپات كىردىنەۋە : ۋادە بىن دىرئېرىم - لە ئەنجالى دووپات كىرد
 ۋوشەيەك يا رستەيەك دە بىن . بەلام دووپات كىردىنەۋە كە ھەروا خۇم
 ھەبەستىكى نايەتتى دەكەيەننى ۋ خەزەتتى لايەتتىكى ماناى نساۋ ناخ
 دە كات . ۋە كىرو ئەۋەى بۇ چەسپاندنى ۋاناكە بىن ئە يىشكى كۆن
 يا بۇ پىشانىدانى داخ ۋ خەفەت ۋ پەرۋشى ، يا بۇ دامەزىراندنى -
 كىشى مۇنراۋە ، يا بۇ كۆنالى ھىنەلنى ئاخاۋتن ۋ بىجى ھىشتىنى كارىيا
 تايەتتى لە دلى كۆيكر ويا بۇ ، ۋەيە ھەموو لايەكى شتە باس
 دابكرى . ۱ . نمونەيەك : سەلام دەلنى :

نەيجولى كۆى چەم ، نەيجولى كۆى چەم
 سايە بانى بان سىنە ۋ خال ۋ مەم

دووپات كىردىنەۋەى (نەيجولى كۆى چەم) بۇ كىردىنەۋەى سەرەتاي
 ۋ دامەزىراندنى ھەۋاى كىشەكەيە .
 ۶ - تەۋاۋ كىردىن . ئەۋەيە دىرئېرىم بۇ تەۋاۋ كىردىن مانا كە بى
 « ئەمانە ھەر لە ناۋەخۇ خراپىن لە كەل بىنگانە باشن » كە لە
 يەكەم دا كوتت ھەر لە ناۋەخۇ خراپىن خراپىيەكە تايەتتى دە بۇ
 خۇيازىۋ ئىنجا كە كوتت لە كەل بىنگانە باشن ئەمە تەۋاۋ كىردىن
 رستەى پىشۋەۋە

(۱) بۇ زىاتىر رۈن برونەۋەى ئەم مەسەلە تەماشاي لاپەرە (۷)
 ى بەرگى دوۋەى رەۋانپىزى بىكە لەۋى بى - دوۋرو دىرئېرىم با
 شتەنە كراۋە ۋ نمونەيان بۇ ھاتۋەۋە بۇيەش لىرەدا دىرئېرىمان بە باسە

۷- چوړنکی تری درېژېری هدیو بؤ چهخت و پېن داکړنې به کار دی و ه کو :

- به چاوی خزم دیم- به و کوئ یانه بیستم . کوزان دهلن :

منیش وهك نیوه له دونیای که وره که ردینکم بچووك

هه تا ناشتوانم بفرم بخوئتم ، به بال به دهنوك .

ناشکرایه که خورتدن به دهنوك و فرین به بال دهلن . ده پتوانی ناوی

(بال) و (دهنوك) هه ر نه مینن ، که هیتاوی به بؤ نه وه یه تی چهخت له سر

شته که بکات ..

زور چار نهك هه ر ده کورتی به چار دیم به لکو به چاوی ساری خزم

دیم ، وانه شوتی چاره کوش دیار ده کات که سره نه موش له لاوکی

کوردی دا زور باره . له به ندینکی لاوکی چه تژ هاتوه دهلن

شېبانغا دکو نامؤ خیر بیتزه خیر بیته ریا ته

دکو چ خیر بیتزم خیر بیته ریا من

نه ما منن به چاوی ساری خز دیشو

له برینی چه نه ری وانا دینن دوو مانا وئی تهلرون .

به کار هیمنانی درېژېری ، بؤ ؟

پاش نه وی که مانای درېژېری و هندی جزری درېژېریمان به نه واده

خته به رچاوان دینه سر نه وه که درېژېری بؤچی به کار دی و ته که ر

سه باره ت به چن په نای ده با ته به ر

۱ - بؤ نه وی به و درېژېری به مانا که له دلی کونکر دا بچه سپن و

هه ورو کومان و درېژنکی به کی له دل به وانه وه .

- بؤ نه وی مانا که به ته واری به بؤ روون بیته وه هېچ نالوژی و

نه پنی بهك له مه به سته که دا نه مینن .

۲ - بؤ نه وی که وره یی و نه زنی بهك به وانا که و به کونکر بدات

پوخته ی تم به شه و اچند شه زنجیک

له بهرام بهر کردنی ووشه و کوزاره ی بهر ناخاه تنیک یان نه وته ووشه
 کوزاره کان به ته د یه کترین و نه کهر ووشه بخه یته لایه کی ته رازو و کوزار
 بخه یته لاکه ی تر ته رازو ووه که راست دهره ستنی و به هبچ لایه کدا ناله نکو
 خو ته کهر به ووشه ی کهم و به چروک مانای زو ووه که ووه مان دهر بهری
 واته نه ندازه ی کوزاره که له چاو ووشه کان زیاتر بو و جا نه و زیاده به چ له بهر
 لایرانی مه ندی ووشه یی و چ له بهر فراوانی مانا که خوی بی ، نه و ده بیتا
 کور تهری ، به لام ته کهر ووشه ی زیادمان بو که یاندنی کوزاره به کی تایه تی به
 کاره ییتا ، جا نه و زیاده به به ههر ته به شتیک بی نه و خه له ده بیتا در یژ بهری
 مایه وده سه ر نه و نه یا له م سیانه کامه یان په سه ندنو به کار یکه ر ته ر ووه
 کهر کی به یان به کار بیتن باشه . له راستی دا ، نا توانین هچ به کن له م سیانه
 به شتیه به کی مو تله ق له وانی تر په سه ندتر بکه یین . چونکه ههر به کن له م
 پیشه به وانی ژ یی یانه جیکای تایه تی خوی مه به . به کسان له جیکای خوی
 په سه ندو کور تهری له شویتنی خوی و در یژ بهری له ناو چای خوی نه و به کاره .
 شویتنی کور تهریت بو و تو در یژ بهری به کار بیتنی ترخی قسه که ت ده شکنی
 هه روه هاش شویتنی در یژ بهریت که ره ک بی و تو په نا بیه یته بهر کور تهری ناکه یته
 نامانچ : بویه ههر به که له مانه له جیکه ی خوی به نرخ و به سوردو په سه ندو .
 به لام نه و نه ده مه به له بهر نه ووهی که کور تهری خه ستره و سینه رو نیحاو
 یواری لیکدانه ووهی زیاتر به ده مه ووه زو تر له هه ر او ده دی تا په خشان ، که چی
 در یژ بهری له بهر نه ووهی به ووهی له پونکر د نه ووه لیک کشان ووه و شی کردنه ووه
 ده کات زیاتر له به خشان به کار دی

بەشى جوارەم پىڭكە وەنان و دابرىن

پىڭكە وەنان و دابرىن لە وەدە دوڭ ئايا كەى دور ووشە يا دوورستە بە بە كە وە
دەلكىن و كەى لە يەك دادە برىن . مە بەست بە پىڭكە وە لكان ئە وە بە كە ووشەى
دورەم يا رستەى دورەم بە كە رستە وە سەر ووشە يا رستەى بە كەم و بە شدارى
مە مان برىار و حوكم بەكات كە لە ودا هە بە ، ئە وەش ديارە بە مۆى مە تە وە دە برىن
كە چى دابرىن ئە وە بە كە دور ووشە كە يا دوورستە كە بە تە وەى لە يەك چى .
بە كە رستە وە لىكچان دابرىن ، بۆ بەش وادە كەى چونكە دور ووشە كە يا دور
رستە كە مېچ پە يە ندى يان لە نىواندانى بە و مېچ حوكم و برىارنكى ها و بەشنى بە
پىانكە بە نىتە بە كتر و بە بە كە وە پىانە ستىتە وە . بۆ بە لە يەك دادە برىن و هە ر بە كە
سەر بە خۆ دى . ئەم بە بە كە وەنان و دابرىنە چىڭكايە كى زۆر بەرز و كرنكى لە
زانستى رە وانبىزى دا هە بە . ئە وەى پە يە وى پە يە رە وى رى ووشوتى رە وانبىزى
بەكات و قە كەى رە وەن و بىن كرى بىن دە بىن زۆر باش ئاكا دارى شوتى بە بە كە وە
نان و دابرىن ووشە و رستە كانى ئاخوا تە وە بىن . زانا كانى رە وانبىزى يا بە خىنكى
زۆر يان بەم بە شەى وانا ناسى دا وە بە چارىنكى پە رىخە وە تە ماشايان كە دورە .
جا حەز دە لى : داە فارسى يان پەرسى : رە وانبىزى چى بە ؟ كەوتى : لە يەك جودا
كە رتە وەى . پىڭكە وەنان و دابرىن . پىنابە قەى ئە وە وە فارس سەرپاسى
رە وانبىزى بە وە دە زانى كە تۆ پستوانى شوتى پىڭكە وەنان و دابرىن رستە كان
بزانى . « بۆر مەجر دە لى : « ئە كە ر بە بە كىكت هە لكوت و بە كىكى تە رت شوشە وە
دور قە كە لە يەك دابرىنە تا پىن هە لكوتن و شوشە وە كە تىكەل ئە بىن . »
هە ر بە كە لە پىڭكە وەنان و دابرىن چىڭكايە خۆى هە بە . . . لە خوارە وە بە كەرتى
پاسيان دە كە بىن .

په گڼو وېشون : گڼو وېشون د دې ډېرې ښه ده ، کله چې پټکې ډېرې ښه وېشون
که پر ياريکي ټاپه ټو هاوې شيان له نيو داين جاري پټکې وېشون وېش هه
زور زوره . مه لای کږی ده لای :

مريشک و هيلک و چوشته کاوړ
که ره و داڼ وک و ساوار و هه مانه
کوريس و سپهک و ناودوک و مه شکه
جه وال و تووره که و تير وک و خانه
هه مووی حازر بکه ن بڼ خو خوراندن
ده خيراين به چوست و عاتلانه

ليږه دا نه و کڼه له شته ی که له دوو ډېرې سهره وه ناوی بردوون و به [واو
ی پټو ونډی به په که وهی لکاندوون هه مووی ان ده که ونه بهر حوک ی ناوهر وک
ډیږی سن بهم که بریتي به له حازر کردنی نه و شتانه .
سالم ده لای :

شیشی سوور بیتن ، وهرن خالیکه مان داغ که ن به جووت
چونکو ژانمان کرد من و نه سپم له بهر سهردی هه وا
له نهوی دووهم دا [من و نه سپ] پټکې و نه راون چورنکه دهر دوولا له و ، به شدار
که له بهر سهردی هه را ژانمان کردووه .

نېمه پټکې و نه نانی ووشه . له باره ی رسته ووش هه مان شته ، ده بیتنه هه ردووه
به شدار ی پر يار و ناوهر وکی باجه که بڼ ټينجا پټکې و نه دهر ټين . له م شويتانه
خواره و رسته به په که و نه ده لکين .

۱- نه کهر هه ردووه رسته که ته و او جيا واز يوون له رووی خه به
دار شته وه . وېکو : « تلزاد ها تو وې اوښ پرو » نه م دوو وېشته نه پټکې هه
ټاپه رازی په پوه ونډی . شې . ه ه به په که و نه لکون پرېسته ی په که م خه به ره

ھەردوو رەستەگە بەيەكەۋە ئىراۋن . پەيۋەندى ئىۋان ھەردوو رەستە

كوتمان ئەۋدوۋر سەيەي كە پىكەۋە دەلىكىن دەيى تەباۋ كۆك بىن و پەيە
يەك ھەيى كۆيان بىكەۋە . ئەۋ پەيۋەندى يەش يا ئىرى (ھەلى)
يا رامانى (ھەي) : يا ئەسەيەيى (سەيالى) .

پەيۋەندى ئىرى : تەۋەيە كە دوو رەستەگە :

۱- يەككىتى ئە ئىۋان بىكەر يا كىردارىانەۋە ھەيى ۋەكو :
ئازاد پەخشان دەۋۋوسىۋ نەۋزاد شىر

۲- بەيەك بىچىۋ ئە شتىك دا ھاۋبەش بىن ۋەكو : (ھەمۇ پراۋكەرەۋ
كۆرانىيىتى)

۳- يا پىچەۋانەي يەك بىن ۋەكو : (سەيىن بەرزەۋ سىتىك ئىزە) يا
« باب دەكاۋ كۆر دەبا »

پەيۋەندى رامانى : تەۋەيە كە دوو رەستەگە :

۱- نىمچە پىكچىۋىكىان ئە ئىۋدا ھەيى ۋەكو سىۋىۋ زەرد رامان ئەۋ
دوۋ شتە دىننىتە پىشەۋە بەلام ئەقىل- ئىرى- دەرك بە جىۋاۋازيان د
راستە ئەمانە دوۋ جۆرى جودان بەلام دەكەۋنە ئىرى يەك جىۋەۋ
رەنكەكانە ۋەكو : « شىروان چاكانى زەردەۋ كراسى سىۋىۋە »
۲- دىر يەك بىن : ۋاتە دوۋ شتى تەۋاۋ پىچەۋانەيان تىندايى ۋەكو
ھەستان ۋ دىنىشتىن . ئاۋ نا . راستەۋ دىرۋ . ۋەكو : (مامۇستا
بەريۋەبەر رۇبىشت)

۳- نىمچە دىرەك بىن ۋەكو زەۋىۋ ئاسمان . ئەمەۋە ئەگەر چى لە
بەرزىۋ ئىزىۋە جىۋاۋازيان زۆرە . بەلام ۋەكو دىرەك ئىن ھەمىشە

ستراينه وه خو : (تاسمان ده تری و زهوی پتی ده گه تی)
 وهندی نه نديشه یی : نه وه به که په یوه ندي تیوان رسته یی به گهم و درودم
 وهندی به کی نه نديشه یی : نه وه به که په یوه ندي تیوان رسته یی به گهم و درودم
 نديشه کازنه وه به چي شکنه کي زدا کوزينه وه . هوی کوزينه وه
 نه کانش به کوزينه کي زدا کوزينه وه . نه کوزينه په پشه و په وشت و هیوا تی
 را ده کوزی . له مشکي جه نکاو مردا تزی و تغه نکو . دهم لایچه و کولله و
 رو کوشتر کوزينه وه . له مشکي نو سه ردا کوزينه وه . په لایچه و ووشه و
 شه و موره کب و شتی و کوزينه وه . له مشکي ماموستا و قوتا پیااندا پوز
 خته و نه باشیرو پرسیار و ولام و پر زکرام کوزينه وه .

اېرین : نه وه به که دوو رسته به به که وه نه به ستته وه . به لکوا به په کتیریان
 اېرین : دایرینه کي شه له بهر نه وه به چو نکي هیچ جو کي نکي تاییه تی نی به
 در دوو رسته که پیکه وه بلکتن . دوو رسته که لایم شو پخانه له بهر دایره پزین
 - که دوو رسته که به ته وایي به کمان بکرتی . نه وه به پتی په کوزینه یی :
 کمان ته وایي (کمال الاتصال) واته بهر دوو رسته که لایم پرو ووه به ککرتی ووبن
 به خه بهرن یا دایرین یا ده پتی بهر دوو کمان خه بهرن ، یا هر دوو کمان
 اېرین . واده پتی که رسته یی دوویم جه ختی رسته یی به گهم پتی . وه کو : « نه وه
 او نی به ژنه . که کورت نه وه پیاوینی به . مانای دپاره که ژنه به لایم زیاتر
 به خت کردن رسته یی دوویم هتیاوه که پتی دایره کړی نه وه ژنه . بهم جزیره
 رسته یی دوویم بوو به جه ختی رسته یی به گهم کوزان ده لای .
 له و نیعه ته یی پنی داری

توزیکي نه که ته وایي
 رسته یی به گهم دپاره که له و نیعه ته یی خوا پنی دایره (توزیکي) ده وای . جا
 ۸۸

چونکه مریدان که بچندین ساله می گردند و در راهی که می روند
چونکه تریش هن که رسته یان تیدا لیک داده بری به لام نیمه
به و نده مان واز هینا .

پوخته می نیم به نیمه . .

چونکه و ناز و دابرین بایه خیتی زوری هیه به رانسی ردوانیژی دا
چونکه به هزی نیم پیکه و ناز و دابرینه تا راده به کی زور مانای رسته کان
ناشکرا ده بی و له نالوزی و تیکه لای دور ده که یته و . پیکه و ناز
نه به به دور رسته به به هزی نامرازی هه تفته و به به که و به به سیتی و
نه دیش له بهر نه و ده که می چونکه دور رسته که حوکه پیکان له نیتدا
هیه تا حوکه که به به هر دور کیان دابکشی نه و دور رسته بهش که
به به که و ده لکین یا له پروی خه به رو دارشته و هه و چه شن یا جیاوازن
نه و به یوه ندهش که به به که و ده یانبه سیتی و به یا به یوه ندی ژبری به یا
رامانی به یا نه و یه

نیمه . دابرین . دابریش نه و به که دور رسته نه و او جیاوازن و
هیچ به یوه ندی یان له نیتدا نه بی و نوش نه گانی نووسین و ناخاوتن دا له
به کیان جوردا بکه یته و دور رسته کهش نه و نه دا ده برین که له باره ی
خه به رو دارشته و و دابن به به رجی دابرینه که مانای هه به ست نه شیتوین
یا رسته ی دورم جه سخت و رون گردنه و ی رسته ی به که م بی یا نه و نه
رسته ی دورم و لامی پر سپارینکی نه کراو بی و له کهل رسته ی به که م دا
رک بکه و بی .

» » »

روان‌بیری
له نه ره بی کوزی دا

به رگی به که م / روانبیری / به غدا / ۱۹۷۴
به رگی ده م / برانکاری / به دلیر / ۱۹۷۵
به رگی سی یم / رانا ناسی / سلیمانی / ۱۹۷۹

نرخ [۵۰۰] فلسه

له کتبخانه ی نیشتمانی - به غدا، ژماره ۱۱۱۳ / ۱۹۷۹ دراوه تن
سلیمانی / چاپخانه ی کاکه ی فلاح